

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matej Filipančič

Poliamorna moška istospolna partnerstva v Sloveniji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2020

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Matej Filipančič

Mentorica: doc. dr. Marjeta Mencin-Čeplak

Poliamorna moška istospolna partnerstva v Sloveniji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2020

Poliamorna moška istospolna partnerstva v Sloveniji

Ob prevladujoči heteronormativnosti, ki nam jo družba vsiljuje že od primarne socializacije preko pedagoških, vzgojnih, verskih in medijskih vsebin ter posledično pričakovanih mišljenjskih in vedenjskih vzorcev, se zdi izpraševanje tradicionalne spolne binarnosti in monogamnega odnosa nadvse občutljiva tema. A glede na to, da so se v 50. letih prejšnjega stoletja družboslovna raziskovanja začela ukvarjati s proučevanjem različnih spolnih praks – čeprav so nekatere med njimi v javni sferi ostale tabuizirane vse do danes – in z vprašanjem prakticiranja tako monogamnosti kot tudi poliamornosti, se je polje diskusij o pojavnih oblikah, lastnostih in pogostosti poliamorije razširilo tudi na področje homoseksualnega prebivalstva. Magistrsko delo problematizira razlike med intimno-partnerskim življenjem heteroseksualcev in intimno-partnerskim življenjem homoseksualcev ter s primerjavo življenj »tradicionalnih« monogamnih heteroseksualnih parov z načini življenja poliamornih homoseksualnih partnerstev. Sklicujoč se na teoretike, kot so Giddens, Foucault, Baumeister, Schippers in LaSala, katerih dognanja pojasnjujejo razloge za pogost pojav poliamornih intimno-partnerskih zvez med homoseksualci, se magistrska naloga ob omenjenem družbenem problemu sklicuje tudi na kvalitativne podatke, pridobljene z intervjuvanjem petih posameznikov z izkušnjo poliamorne intimno-partnerske zveze ter tako predstavlja pomembno raziskavo o poliamornih moških istospolnih partnerstvih znotraj slovenskega konteksta.

Ključne besede: spolnost, poliamorija, homoseksualci, odprta intimno-partnerska razmerja, monogamija.

Polyamorous male same-sex relationships in Slovenia

Given the prevailing heteronormativity that society has imposed on us since primary socialization through pedagogical, educational, religious and media contents and through, the consequently expected, thinking and behavioral patterns, questioning the traditional sexual binary and monogamous relationships seems to be a very sensitive topic. As social science researches in the 1950s began to engage in studying various sexual practices – although some of them have remained a taboo in the public sphere to this day – and questioning practicing both monogamy and polyamory, the field of discussions on the manifestations, characteristics and frequency of polyamory also extended to the field of homosexual population. The master's thesis thus problematizes the differences between heterosexual intimate-relationships and homosexual intimate-relationships and compares lives of monogamous "traditional" heterosexual couples with lifestyles of polyamorous homosexual couples. Referring to theorists such as Giddens, Foucault, Baumeister, Schippers and LaSala, whose research findings explain the reasons for frequent occurrence of open intimate relationships between homosexual couples, the master's thesis also refers to qualitative data obtained through interviewing five individuals with the experience of a polyamorous intimate-relationship, and therefore represents an important research on polyamorous male same-sex relationships within Slovenian context.

Key words: sexuality, polyamory, homosexuals, open intimate-partner relationships, monogamy.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	9
2	OSNOVNA POJMOVNA IZHODIŠČA	12
	2.1 Ljubezen	12
	2.2 Homoseksualec.....	13
	2.3 Poliamorija.....	13
	2.3.1 Tipi poliamornih homoseksualnih intimno-partnerskih razmerij.....	15
	2.4 Komperzija (»Compersion«, »Frubbly«)	16
	2.5 Metamur (»Metamour«)	16
	2.6 Avtohomofobija.....	17
3	OSNOVNA TEORETIČNA IZHODIŠČA IN SMERNICE	18
	3.1 Izvor monogamije	18
	3.2 (Ne)relevantnost biologizmov za razumevanje monogamnosti	19
	3.3 Vedenjski vzorci	21
	3.4 Tragična seksualna »zafrustriranost« moškega spola.....	21
	3.5 Kvaliteta monogamnih in poliamornih homoseksualnih intimno-partnerskih zvez.....	22
4	ŠIRŠA KONCEPTUALIZACIJA IN KONTEKSTUALIZACIJA	25
	4.1 Foucaultov pogled na homoseksualnost	25
	4.2 Romantična, sotočna in plastična ljubezen	27
	4.3 Giddensov koncept čistega razmerja	29
	4.4 Giddensov koncept čistega razmerja pri homoseksualcih	30
5	PRIMERJAVA ZADOVOLJSTVA POSAMEZNIKOV V (HOMOSEKSUALNIH) POLIAMORNIH IN MONOGAMNIH INTIMNO-PARTNERSKIH RAZMERJIH	33
	5.1 Prednost poliamornih intimno-partnerskih dogovorov	33
	5.1.1 Iskrenost	33
	5.1.2 Dolgoživost razmerja	34
	5.1.3 Seksualna raznolikost/pestrost	34
	5.1.4 Občutek svobode	35
	5.2 Zadovoljstvo	35
6	HOMOSEKSUALNOST IN HOMOSEKSUALNA POLIAMORNA INTIMNO-PARTNERSKA RAZMERJA V SLOVENIJI	37

7	RAZISKOVALNI DEL.....	41
	7.1 Opis metode.....	41
	7.2 Zamejitve raziskave.....	42
	7.3 Analiza intervjujev	42
	7.4 Demografski podatki	42
	7.5 Vsebinska analiza	42
	7.5.1 Stroški / Profit	44
	7.5.2 Pravila in svoboda	45
	7.5.3 Različna razumevanja odprtosti zvez.....	46
8	SKLEP EMPIRIČNE RAZISKAVE IN ZAKLJUČEK.....	47
9	VIRI	49

1 UVOD

V urbanih središčih Evrope postaja homoseksualnost, kljub tabuiziranosti, ki jo je spremljala dolga leta, v javnosti vse bolj prisoten pojav. Prostor sprejemanja homoseksualnosti sovпада z razširitvijo spolnih identitet postmodernega časa, na kar nakazujejo številne javne, medijske in tudi akademske razprave o homoseksualnosti. Pomembna razlika med homoseksualnimi in heteroseksualnimi intimno-partnerskimi odnosi je veliko bolj odprto vprašanje monogamije in možnosti spolnih odnosov z osebami zunaj primarnega partnerskega razmerja ter tudi razmislek o sprejemljivosti in pogostosti tovrstnega početja (Blumstein in Schwartz, 1983; Demian, 1994). Čeprav so številni zavezani homoseksualni moški pari seksualno monogamni, ugotovitve kažejo, da številni drugi niso. Raziskave tako pred kot tudi po nastopu epidemije AIDS-a namreč nakazujejo, da obstaja precejšnji delež homoseksualcev v razmerjih, v katerih se oba partnerja strinjata, da lahko živita poliamorno seksualno življenje (Advocate Sex Poll, 2002; Blumstein in Schwartz, 1983; Bringle, 1995; Bryant Demian, 1994; Davidovich, de Wit in Stroebe, 2000, Hickson *et al.*, 1992; Kurdek in Schmitt, 1985/1986; McWhirter in Mattison, LaSala, 2004). V raziskavah, v katerih so primerjali vzorce gejevskih in lezbičnih parov (Advocate Sex Poll, 2002; Bryant in Demian, 1994) ter gejevskih, lezbičnih in heteroseksualnih parov (Blumstein in Schwartz, 1983), so se gejevski anketiranci izkazali kot posamezniki, ki so znatno pogosteje oblikovali partnerstva, ki dovoljujejo ekstradiadične spolne odnose. Na prvi pogled se zato zdi, da je ne-monogamno vedenje deležno različnih konotacij s strani heteroseksualnih, lezbičnih in homoseksualnih moških parov. Za razliko od heteroseksualnih in lezbičnih parov, pa homoseksualci tudi pogosteje trdijo, da je vzdrževanje monogamnih intimno-partnerskih razmerij zelo težko, če ne celo nemogoče (Wagner, Remien in Carballo-Dieuez, 1998; Widerman in Allgeier, 1996; Worth, Reid in McMillian, 2002).

V pričujoči magistrski nalogi se želim osredotočiti na problem poliamorije med homoseksualci v slovenskem prostoru. Študije, ki problematizirajo pojav odprtih intimno-partnerskih razmerij med homoseksualci, bodo temeljna podlaga mojemu razmisleku. S pomočjo dognanj Michela Foucaulta, Ervinga Goffmana, Roya F. Baumeisterja, Micaela LaSala, Anthonyja Giddensa in drugih teoretikov, ki so v heteronormativnosti kot temelju družbene, kulturne in institucionalizirane prakse – ki konformističnim heteroseksualnim posameznikom/-cam sistematično podeljuje privilegije v obliki definicije družine – videli problem, bom v magistrski nalogi poskušal pojasniti značilnosti poliamornih moških istospolnih partnerstev v Sloveniji.

V prvem delu bom tako na osnovi Zimmermanove definicije, ki opredeljuje poliamorna partnerstva kot drugačna od varanja, saj sta partnerja dogovorjena o seksualnih mejah razmerja, zaradi česar je zavajanje glede seksa izključeno (Zimmerman, 2012), opredelil nekatere pomembne pojme, s katerimi bomo lažje razumeli kasnejša teoretična izhodišča, vezana na poliamorne pojavne oblike in razlike med njimi. Tu se bom skliceval na že obstoječe definicije poliamornih partnerstev, in sicer (1) poliamorija pomeni ljubiti več kot eno osebo, vendar po navadi predpostavlja, da sestoji iz dveh primarnih partnerjev oziroma partnerk in obema dovoljuje imeti spolni, ljubezenski in čustveni odnos z osebo oziroma osebami zunaj tega razmerja; (2) partnerska ne-monogamnost opredeljuje par v zakonskem stanu ali v daljši partnerski zvezi, v kateri si partnerja oziroma partnerki dovolita občasne spolne odnose zunaj njune zveze; (3) polizvestobnost predstavlja odprt partnerski odnos, ki je sestavljen iz treh ali več oseb, ki lahko živijo skupaj in imajo čustven in seksualen odnos; (4) samopoliamorija pa definira ne-monogamne posameznike/-ce, ki ne želijo primarnega partnerja.

Po pojmovnem in teoretičnem pregledu izhodišč in smernic razmišljanja bom v jedru magistrske naloge obravnaval širšo konceptualizacijo in kontekstualizacijo homoseksualnosti, kar mi bo nadalje omogočalo obravnavo homoseksualnosti in poliamorije v slovenskem prostoru. Ker predpostavljam, da se v zgodnji puberteti homoseksualci lažje osvobodijo socializirane monogamije, saj so že izkusili prvo družbeno prisilo glede heteroseksualnosti, za katero so spoznali, da je zanje napačna, kar vodi v težje sprejemanje nadaljnjih družbenih prisil glede monogamnosti (Goffman, 1963), se mi zdijo homoseksualci s svojo izkušnjo stigmatizacije, sociološko pomemben segment družbe, vreden poglobljenih raziskovanj, ki nam lahko služijo kot pomemben pokazatelj širšega delovanja naše družbe in kot podlaga za izpraševanje tradicionalne ideje o nujni povezanosti intimnosti, seksualnosti in zvestobe. V osrednjem delu bom posebno poglavje namenil tudi teoretiziranju zadovoljstva med monogamnimi in poliamornimi homoseksualnimi pari, kar naj bi nakazalo razliko med dejanskim in idejnim vedenjem homoseksualnih posameznikov.

Zgoraj navedeno naj bi magistrski nalogi pomagalo odgovoriti na dve raziskovalni vprašanji, in sicer:

1. Ali so v poliamornih razmerjih čustveni stroški (npr. premagovanje ljubosumja) večji od profita (npr. odkritosti in svobode)? »Ali se splača?« je eno izmed prvih vprašanj, ki si jih posameznik ali posameznica postavi, ko začne razmišljati o začetku poliamornega razmerja.

Teoretski okvir in sklicevanje na znanstvene analize več heteroseksualnih poliamornih posameznikov/-ic ter sklicevanje na Giddensov koncept »čistih zvez« bodo služili za interpretacijo odgovorov, ki jih bom pridobil s pomočjo petih polstrukturiranih intervjujev¹. V interpretaciji intervjujev bodo med drugim analizirani in primerjani (1) morebitni stroški (npr. ljubosumje) in profit (npr. iskrenost, svoboda, komperzija) poliamornega dogovora, (2) domnevno odsotnost ljubosumja in posesivnosti, (3) spoznanje o nadomestljivosti, končnosti in različnih dojemanih ljubezni, (4) pravila in svoboda v poliamornih razmerjih.

2. Ali posamezniki v poliamornih razmerjih drugače razumejo ljubezen, predvsem v kontekstu števila vpletenih in pričakovanega trajanja? Pri analizi tega vprašanja se zavedam, da je ljubezen pojem, ki ima veliko različnih razumevanj in definicij. Za interpretacijo odgovorov intervjuvancev bom uporabil pretežno sodobne interpretacije ljubezni.

Kot sem že nakazal, bom odgovor na raziskovalni vprašanji iskal med obravnavano teorijo, ki mi bo v pomoč pri analizi polstrukturiranih intervjujev s homoseksualci, ki imajo neposredne izkušnje s poliamornimi razmerji. Teorijo bom črpal iz primarnih in sekundarnih virov, tako iz različnih časovnih obdobj kot tudi iz različnih geografskih območij (Evropa in Združene države Amerike) ter tudi z različnih, med seboj včasih kontroverznih, interdisciplinarnih področjih.

V sklepnem delu bom poskušal sintetizirati ugotovitve o poliamoriji med homoseksualci v Sloveniji, kar bo tudi dodatno pojasnilo, zakaj se poliamorija pogosteje pojavlja med to vrsto populacije. Študij, ki obravnavajo homoseksualne poliamorne intimno-partnerske odnose, je v primerjavi s študijami o heteroseksualni poliamoriji razmeroma malo. V slovenski znanstveni teoriji tovrstna raziskava še ne obstaja, čeprav se v praksi poliamorna razmerja med homoseksualci² vse bolj uveljavljajo, zato menim, da raziskava moje magistrske naloge pomeni bistven korak znotraj sociologije seksualnosti v Sloveniji.

¹ Za pomoč in informacije se iskreno zahvaljujem intervjuvancem Aleksu Cirilu Kožarju, Aljažu Kaličiču, Luki Veličkemu in dvema anonimnima intervjuvancema.

² Moška oblika homoseksualci velja za vse posameznike, ki se identificirajo s pojmom in se v celotnem besedilu uporablja izključno za posameznike, ki se identificirajo kot moški in ne velja za lezbijke.

2 OSNOVNA POJMOVNA IZHODIŠČA

O poliamoriji je nemogoče pisati brez natančnega pojasnila nekaterih ključnih pojmov, ki se v teoretskih oziroma znanstvenih delih pogosto uporabljajo na precej različen način kot v vsakdanjem življenju. Menim, da je primarna pojasnitev pojmov, s katerimi bom operiral, pomembna za nadaljnji razvoj in razumevanje magistrske naloge. V pojmovno izhodišče bom med drugim vključil tudi dva izraza, ki v slovenščini (še) nista bila zapisana – komperzija in metamur – čeprav sta specifična za poliamorne subkulture ter tako zelo redko ali nikoli, uporabljana v prevladujoči kulturi, v kateri tudi jezik temelji na heteronormativnosti in normi monogamnosti.

2.1 Ljubezen

Ljubezen je zelo težko definirati enoznačno. Definicije in razumevanje ljubezni se med seboj razlikujejo do te mere, da je težko ponuditi enotno opredelitev, kaj naj bi ljubezen bila, zato bom tu povzel nekaj sodobnih, času primernih, razmislekov o ljubezni, ki bi lahko bili za pričujočo nalogo najuporabnejši.

Ljubezen je tradicionalno razumljena kot močno čustvo naklonjenosti do druge osebe, »detradicionalizirana« ljubezen pa je po drugi strani v sodobnosti vse bolj osvobodjena zunanjih dejavnikov in nadzora ter kot taka prikrojena posameznemu jazu. Ljubezen je namreč postala utelešenje individualizacije, hkrati pa je temelj skupnega življenja in tako istočasno predstavlja tudi nasprotno težnjo protiindividualizacije (Bezljaj, 2007). Ljubezen bi lahko v kulturni določenosti primerjali tudi z erotiko, saj sta obe nadgradnji prvobitne seksualnosti, ki naj bi bila stvar narave oziroma predvsem reprodukcije. Tako sta ljubezen in erotika načina kulturnega procesiranja. O erotiki torej govorimo takrat, ko se užitek ob spolnosti loči od reprodukcije, s čimer spolnost pridobi dodano vrednost (Featherstone, 1999).

Po drugi strani je naš globalizirajoč svet bombardiran s predstavo ljubezni, ki prinaša srečo. Ljudje naj bi do svojega 18. leta doživeli tisoče tovrstnih podob ljubezni, in sicer skozi pravljice, romane in filme, kar naj bi jih pripeljalo do sklepa, da ima ljubezen resnično moč osrečevanja. Lahko bi rekli, da posamezniki/-ce filmske scenarije nereflektirano sprejemajo in jih poskušajo uresničiti v svojih življenjih. Trudijo se poiskati nekoga, s katerim bi v realnosti lahko zaživel tako, kot so videli živeti par v filmu. To je za njih prava ljubezen. Ampak življenje ni film in

zato so takšni poskusi neuspešni (Milivojević, 2017).

V obdobju postmoderne je treba ljubezen razumeti tudi kot rezultat govora, ki je kulturni in družbeni pojav, ki se vzpostavlja skozi nenehen dialog z zapovedmi določenega časa. Ljubezen tako ni lastna stvar posameznika/-ce. Sodobna filozofska teorija ljubezni Alaina Badiouja, o kateri lahko beremo v Hvalnici ljubezni (2010), razume ljubezen kot »prizorišče Dvojega«, ki je osvobojeno vsakršnih romantičnih imaginarijev, ki so tako zelo prisotni v zahodnem svetu (Badiou, 2010). V povezavi z ljubeznijo moramo torej omeniti dva pomembna fenomena, in sicer fantazmatski konstrukt in mazohizem, ki sta oba centralizirana okoli odnosa ljubiti-ljubiti se(be), in sta zaznamovana s primežem narcisizma in površnih odnosov, ki jih žene želja po zmanjšanju nezaželenega tveganja v prid občutku varnosti ljubezni. Oba avtorja kot pomembno značilnost ljubezni razumeta kontingentnost, ki se glede na nevednost izkaže kot temelj premnogih tegob (prav tam).

2.2 Homoseksualec

Za namen moje študije je homoseksualec definiran v skladu z definicijo Kinseya, Pomeroya in Martina³ (v Schippers, 2012 str. 43–45). Termin homoseksualec (gay moški) je tako uporabljen pri opisovanju seksualnih odnosov med posamezniki istega spola. V magistrski nalogi bo v nadaljevanju izraz homoseksualec vedno pomenil moškega, ki ima čustvene in/ali seksualne odnose z moškimi in o tem lahko bodisi odprto, brez skrivanja, spregovori bodisi se o svoji opredeljenosti v javnosti ne izreka, a se kljub temu samodefinira kot homoseksualec

2.3 Poliamorija

Poliamorija (iz grščine: πολύ *poly*, »več, nekaj« in iz latinščine: *amor*, »ljubezen«) se dobesedno prevaja v »mnogo ljubezni« ali »več kot ena ljubezen« (Klesse, 2006, str. 568). Izraz se uporablja za vdana, čustvena in včasih seksualno-intimna razmerja, ki vključujejo več kot dve osebi. Poliamorija se od varanja razlikuje po tem, da so v poliamornem razmerju vsi vključeni informirani o možnosti seksualnih odnosov z drugimi osebami in se z njimi strinjajo (Schippers, 2012; Anapol, 2004; Easton in Hardy, 2009; Mint, 2004; Taormino, 2008).

³ Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B. in Martin, C. E. (1984). *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia: W. B. Saunders.

Anderlini-D'Onofrio⁴ (v Ritchie in Barker, 2006, str. 584) pravi, da je »poliamorija /.../ oblika nemonogamije, osnovana na prepričanju o človeški sposobnosti deliti in množiti svojo ljubezen na odkrit in sporazumen način«.

Kot poliamorna intimno-partnerska razmerja se, sodeč po Zimmermanu (2012), kot že omenjeno v uvodu, štejejo razmerja, ki so v osnovi drugačna od varanja, saj so seksualna razmerja z drugimi partnerji stvar jasnega in etičnega dogovora, pri čemer posamezniki/-ce »dajejo prednost avtentičnosti namesto konformnosti (Zimmerman, 2012, str. 260–269). V središču odprtega intimno-partnerskega razmerja sta tako po navadi, čeprav ne nujno (obstajajo namreč tudi drugačne hierarhije medsebojnih odnosov), dva posameznika, ki drug drugega označujeta kot primarna partnerja. Seksualna razmerja zunaj primarnega partnerskega odnosa so v tem primeru definirana kot sekundarna razmerja in so lahko sestavljena iz »rekreativnega seksa«, kar pomeni iz izključno enkratnih srečanj, kar pa v tem primeru ne pomeni vzpostavitve sekundarnega razmerja, čeprav včasih vključujejo tudi močno čustveno komponento, ki preide v sekundarno intimno-partnersko razmerje.

Nekateri avtorji kot sopomenko poliamorije uporabljajo besedno zvezo »odgovorna nemonogamija«. Poudarjajo, da je bistvenega pomena, da se vsi partnerji, vpleteni v takšno obliko zveze, zavedajo nemonogamne narave odnosov in da se seveda z njo tudi strinjajo. Kot bistvo poliamorije izpostavljajo odkritost in soglasnost vpletenih (Klesse, 2006, str. 571). Drugi avtorji, na primer Anapol (2004), o poliamoriji pišejo kot o »etičnem stilu nemonogamije« in poudarjajo etični ideal soglasja v procesu dogovarjanja o odnosu in premagovanju ovir v trajajočem partnerskem razmerju (Klesse, 2006, str. 571). Kot pišeta Dossie Easton in Catherine A. Liszt v svoji znameniti knjigi *The Ethical Slut*, ki velja za nekakšno »biblijo poliamorije«, naj za etično obnašanje v odnosih ne bi potrebovali veliko zapovedi in prepovedi. Zadostuje že, če dosledno upoštevamo načela iskrenosti, empatije, previdnosti, poštenosti, inteligence in spoštovanja (Fabjan, 2010, str. 11).

Kot pomanjkljivost oziroma grožnja primarnemu intimno-partnerskemu razmerju se lahko pogosto pojavi potencialna čustvena navezanost na sekundarnega partnerja (Allen in drugi 2008), a za poliamorna razmerja je bistveno ravno to, da pojav sekundarnega čustvenega navezovanja ne pomeni prekinitve partnerstva, temveč ravno nasprotno – je znak zadovoljstva oziroma pomanjkanja le-tega v primarnem intimno-partnerskem razmerju, ki se lahko nadalje

⁴ Anderlini-D'Onofrio, S. (2004). Introduction: Plural loves: Bi and poly utopias for a new millennium. *Journal of Bisexuality*, 4(3–4), 1–6.

preoblikuje v priznanje in sprejetje dejstva, da ena oseba ne more zadovoljiti vseh intimnih potreb posameznika/-ce. Takšna perspektiva postavlja dominantno, monogamno perspektivo glede intimno-partnerskih zvez pod vprašaj (Zimmerman 2012, str. 273), čeprav nekatere značilnosti poliamornih razmerij, na primer fiksacija na primarnega partnerja/-ko, ki se mu posameznik/-ca vrača, se pravi, da je jasno definiran primaren in sekundaren partner, pri čemer se obrat oziroma prestrukturiranje nikoli ne zdi, dajejo vtis podobnosti z značilnostmi monogamnih razmerij.

2.3.1 Tipi poliamornih homoseksualnih intimno-partnerskih razmerij

Odrpte intimno-partnerske zveze so tip poliamornih partnerstev in so definirane kot »imeti svobodo biti seksualno povezan z več kot eno osebo« (Labriola, 2010, str. 3). Poleg tega so takšna razmerja praktično urejena tako, da so odkrita, brez skrivnosti in z vsestransko privolitvijo vseh sodelujočih, kar izključuje zavajanje ter vključuje strinjanje z vstopom v takšno seksualno ekskluzivno razmerje. Za razliko od poliamorije se pri odprtih zvezah načeloma predpostavlja, da bosta primarna partnerja ostala dva in da je njuno partnerstvo odprtega tipa zgolj glede seksualnih, in ne čustvenih, odnosov s tretjimi osebami. Prav tako se izraz poliamorija lahko nanaša tudi na posameznika/-co (poliamorni posameznik/-ca – samopoliamorija), medtem ko je odprta zveza vedno pogojena z odnosom med najmanj dvema osebama.

Samo-poliamorija (»solo polyamory«) definira nemonogamne posameznik/-ce, ki ne želijo primarnega partnerja.

Partnerska ne-monogamnost (»partnered non-monogamy«) opredeljuje par v zakonski zvezi ali v daljši partnerski zvezi, kjer si partnerja/-ki dovolita občasne seksualne odnose zunaj njune zveze.

Monogamno/ne-monogamno intimno-partnerska zveza (»monogamous/non-monogamous partnership«) definira odprto partnersko zvezo, v kateri samo en partner prakticira poliamorijo, medtem ko je druga oseba izrazito monogamna (Zimmerman, 2012, str. 270).

Večzvestobnost oz. polizvestobnost (»polydelity«) predstavlja odprt partnerski odnos, ki je sestavljen iz treh ali več oseb. Predpostavlja, da partnerji/-ke živijo skupaj in si tako delijo življenjske vsakdanjosti.

Svingerstvo (»swinging«) pomeni izmenjavo partnerjev v seksualne namene. O svingerjih se

večkrat govori kot o subkulturi in načinu življenja. V modernih znanstvenih besedilih izraz zasledimo predvsem v kontekstu seksualne revolucije.

Intimna mreža so odnosi, v katerih je več dalj trajajočih sekundarnih partnerstev. Včasih se zgodi, da sekundarni/-e partnerji/-ke vzpostavijo čustvene in seksualne vezi z vsemi drugimi vključenimi partnerji/-kami, včasih pa samo z nekaterimi. Partnerji/-ke v takšni intimni mreži so lahko samski, pari, skupine ali kaj drugega, odvisno je od konsenza, ki ga dosežejo skupaj (Anapol, 1997, str. 6).

2.4 Komperzija (»Compersion«, »Frubbly«)

Poliamoristi/-ke ponujajo določen alternativni jezik za kolektivno razumevanje seksualnega ljubosumja. Komperzija v ameriški angleščini in »frubbly« v britanski angleščini sta besedi, ki jih poliamorni posamezniki/-ce uporabljajo, ko naslavljajo občutek zadovoljstva (namesto strahu in jeze), ko njihov partner občuti ugodje z drugo osebo. Ker subkulturne norme poliamoristov/-k vztrajajo pri spolni enakosti, so vsi, ne glede na spol, spodbujani h kultiviranju komperzije namesto ljubosumja, jeze in strahu, ko je partner/-ka čustveno ali seksualno vpleten v drugo, tretje ali četrto razmerje. To ni le diametralno nasprotno od evlucijsko-antropološke predpostavke, da je ljubosumje »naravno« ali biološko inherentno pri obeh spolih, še več, pripadnike obeh spolov vzpodbuja, da zavrnejo idejo o drugih kot tekmovalcih/-kah za pozornost ljubljene osebe (Schippers, 2012, str. 16–17).

2.5 Metamur (»Metamour«)

Redefiniranje strukture intimno-partnerskih razmerij pa namesto tekmovanja vzpodbuja tudi sodelovanje med vsemi partnerji. Konceptualna inovacija metamur naj bi tako zmanjševala ljubosumje in tekmovalnost, pri čemer subkulturno pričakovanje odprte komunikacije in skrbstvene etike⁵ ne velja le za primarnega partnerja/-ko, ampak tudi za partnerjeve/-kine partnerje.

Kot primer lahko omenimo dva moška, ki sta v intimno-partnerskem razmerju z isto žensko, in sta drug drugemu metamurja. Takšna etiketa ne le situira partnerjevega partnerja kot

⁵ Tu je treba omeniti, da skrbstvena etika nima nič skupnega z recimo poliandrijo na Tibetu ali poligamijo v islamu. Metamur je bistveno utemeljen na enakosti vseh v razmerju.

prepoznavno in legitimno družbeno interakcijo v intimnih razmerjih, vendar tudi vzpostavi medosebna pričakovanja in odgovornost med metamurji. Pričakuje se, da bodo metamurji razvili močne komunikacijske povezave drug z drugim, v nekaterih primerih tudi čustvene vezi (Schippers, 2012, str. 17).

2.6 Avtohomofobija

Zaradi zgodnje in ponavljajoče se izpostavljenosti negativnim odnosom do homoseksualnosti s strani vrstnikov, družine in družbe na splošno, lahko spoznanje, da je nekdo homoseksualec in tako član stigmatizirane skupine, spremljata psihološka stiska in celo sovražstvo do samega sebe oziroma avtohomofobija (Goffman, 1990; Meyer in Dean, 1998). Še preden homoseksualci spoznajo svojo identiteto, so namreč priučeni, da so seksualna nagnjenja med moškimi sramotna in »gnusna« ter morajo kot taka ostati skrita. Po priznanju lahko homoseksualni mladostniki prikrijejo in zatrejo svoja nezaželena homoseksualna nagnjenja in zaradi ponotranjene homofobije in drugačnih seksualnih občutij razvijejo drugačen odnos do intimnosti. Zaradi takšnih procesov naj nekateri homoseksualci ne bi bili zmožni seksualne in čustvene intimnosti spremeniti v dolgotrajne odnose (Morgan in Colgan, 1987; Driggs in Finn, 1991).

3 OSNOVNA TEORETIČNA IZHODIŠČA IN SMERNICE

V zadnjih dvajsetih letih se je pojavila množična znanstveno-akademska produkcija, ki se neposredno ukvarja z ne-monogamnostjo oziroma poliamorijo in odprtimi zvezami. Medtem ko je heteroseksualna monogamija jasno asociirana z zavezanostjo in stabilnostjo, monogamna in ne-monogamna homoseksualna partnerstva ostajajo še vedno tema konfliktnih razprav, saj znanstveniki prihajajo do kontradiktornih in diametralno nasprotnih ugotovitev na tem področju. Ob pregledu obstoječe literature želim v tem poglavju poudariti nekaj ključnih spoznanj o ne-monogamnosti med homoseksualci, ki bodo kot osnovna smernica mišljenja prispevala k razvoju nadaljnjih poglavij, kjer bodo vprašanja glede poliamornosti in homoseksualnosti podrobneje analizirana. A preden se podam na to področje, se je smiselno najprej vprašati o izvoru monogamnosti v naši družbi. Vprašati se je torej potrebno, od kod in zakaj naša kultura preferira in favorizira monogamijo.

3.1 Izvor monogamije

Easton in Liszt menita, da se je monogamija vzpostavila kot potreba po nadzoru človeške reprodukcije in nadzoru pravice do dedovanja, kar je z nastopom industrijske revolucije v družbah postajalo vse bolj pomembno. Ob tem omenjata tudi pomembno tezo Wilhelma Reicha, da brez nadziranja seksualnosti in brez navidezno prisilne aseksualnost, avtoritarno vladanje ne bi bilo mogoče, saj bi se s tem izgubil občutek sramu, kar bi nadaljnje vodilo k nezaželenim avtonomnim premislekom in željam državljanov (Easton in Liszt, 1997, str. 70). Človeško delovanje se skratka najlažje usmerja s predpisanimi pravili in normami, pri čemer je, kot smo videli, monogamija le ena izmed pravil družbene ureditve.

Medtem ko je Freud monogamno življenje povezal z nevrotičnimi boleznimi, je Karen Horney, izhajajoč iz freudovske teorije, izvor monogamije povezala s primitivnimi impulzi vključitve drugega posameznika v lastno življenje in s tem nakazala na posesivno potrebo po lastninjenju drugega (Charles, 2002, str. 120). Pomen monogamnosti je deklarativno učila tudi cerkev, ravno tako pa tudi država kot institucionalizirani prostor delovanja, kjer je monogamnost pogosto zahtevana in argumentirana skupaj s konceptom starševstva (tu moramo seveda razumeti starševstvo v smislu dveh staršev, enega moškega in ene ženske). O spornosti te trditve in podtonu zakoreninjene patriarhalnosti in podrejenosti žensk bi lahko dodatno razglabljali, a

če povzamemo, lahko rečemo, da številni teoretiki idejno nasprotujejo strogi monogamnosti in zagovarjajo tezo, da je monogamija politično, ekonomsko in družbeno vsiljena, pri čemer se istočasno vzpostavljajo jasni zakoni, ki sankcionirajo poligamijo (na primer socialna politika, ki na sodiščih odvzema pravico starševstva tistim, ki prešuštvujejo). Skratka, suvereno lahko trdimo, da monogamija kot predpostavka zakonskih zvez temelji na heteroseksualnosti, patriarhalnosti in politiki nadzora (Emens, 2003, str. 70).

Kritike in skepticizem do monogamije kot edine legitimne oblike intimno-partnerskih razmerij niso nove. Od sredine 19. stoletja naprej se je razvilo nekaj eksperimentalnih oziroma lahko bi trdili celo utopičnih družb, ki so prevzele ne-monogamnost kot jedro družbenega sobivanja (Schippers, 2016, str. 12–13).⁶ Številne znanstvene raziskave tako opozarjajo, da ne-monogamnost vendarle ni redka oziroma je celo do neke mere kulturno normativna v moških⁷ homoseksualnih družbah (Bell in Weinberg, 1978; Blasband in Peplau, 1985; Kurdek in Schmitt, 1986).

3.2 (Ne)relevantnost biologizmov za razumevanje monogamnosti

Raziskovalci naravoslovja, ravno tako pa tudi nekateri raziskovalci iz družboslovnih sfer, so seveda razmišljali tudi o biološki pogojenosti monogamnega razmerja. Darwinisti tako na primer zagovarjajo tezo, da je monogamija nenaravna in da z upoštevanjem proučevanja tako človeškega kot tudi živalskega vedenja nima jasnega biološkega temelja (Emens 2003, 14). Seksualne potrebe in želje po različnih partnerjih naj bi tako bile naravne, kar pa se kaže kot nenaravno, je sama ideja monogamije (Barash in Lipton 2001).

Ameriška raziskovalca David P. Barash in Judith Eve Lipton v knjigi *The Myth of Monogamy: Fidelity and Infidelity in Animals and People* (2001) ponujata različne biološke in evolucijske dokaze, da je monogamija prej izjema kot pravilo intimno-partnerskih razmerij v živalskem svetu, iz česar nadaljnje sklepada na človeka. Njun sklep je seveda polemičen, saj nam ne pove ničesar o primernosti in sprejemljivosti poliamorije za človeško vrsto, saj moramo imeti v

⁶ Pri tem je treba opozoriti na razliko med regulirano monogamno družbo (na primer nekatere predkolonialne afriške družbe, kjer veljajo pravila tako glede poligamije kot tudi glede poliandrije, in med družbenimi subkulturami, ki nasprotujejo vladajočemu monogamnemu redu.

⁷ Smiselno se zdi opozoriti na strogost norm, ki veljajo oziroma so veljale za ženske po eni strani in ohlapnost norm, ki veljajo za moške. Zgodovina naših družb je navsezadnje globoko prežeta z dvojnimi merili patriarhalnega razumevanja družbenih vlog spolov.

mislih, da človeka od živali ločuje kultura, ki ga esencialno formira in ki jo moramo razumeti v povezavi s prepovedmi in normami. Ameriški evolucionisti biolog Jay Gould (1941–2002 v Barash in Lipton, 2001) navsezadnje trdi, da je človeška evolucija učenje: vse biologizme je torej treba obravnavati s pravšnjo mero skepticizma, saj je pri človeku tudi tisto, kar naj bi razumeli kot izvorno biološko, kulturno posredovano.

A če vendarle za trenutek posežemo na raven biologizmov in se nadalje sklicujemo na dognanja Barash in Lipton, lahko opazujemo raziskave, ki kažejo, da je izmed 4000 vrst sesalcev samo 3 % takšnih, ki živijo monogamno življenje (mednje sodijo nekatere vrste netopirjev, lisic, miši in podgan). Ugotavljata tudi, da izmed 300 do 400 vrst primatov (odvisno od kriterija, ki ga znanstveniki uporabljajo za ločevanje med vrstami), lahko le pri devetih vrstah opazimo monogamno vedenje. Barash in Lipton nadalje sklepata na človeško vrsto in trdita, da lahko dodaten dokaz naše biološko pogojene nemonogamnosti najdemo v sami strukturi naših teles. Med poligamnimi vrstami so samci praviloma večji od samic, medtem ko so samci in samice pri monogamnih vrstah monomorfni, se pravi enake velikosti (prav tam). Še več, pri poligamnih vrstah naj bi imeli samci večja moda v primerjavi z modi samcev monogamnih vrst. Samci človeku najsorodnejših primatov, bonobov, so tako večji kot samice in imajo velika moda. Enako naj bi veljalo za ljudi. Ne nazadnje naj bi oblika moškega penisa, skupaj z značilnim premikanjem bokov med spolnim aktom, omogočala odstranitev sperme drugih samcev iz vagine. Toda kljub nekaterim jasnim bioloških lastnostim, ki so značilne za nemonogamne vrste, zaradi česar bi lahko sklepali na človeka, moramo imeti v mislih, da je narava, ko gre za človeka, družbeno posredovana, pa naj gre za seksualnost, agresivnost, skrb za potomce ali prehranjevanje, o čemer je Freud podrobneje pisal v svoji znameniti knjigi *Nelagodje v kulturi* (1930). Raziskavo Barash in Lipton zato jemljem z dvomom in se je poslužujem le hipotetično in jo povzemam le kot primer pojasnjevanja človeškega vedenja z biologijo.

Pomembno je tudi razlikovanje med seksualno in družbeno monogamijo. Prav tako kot veliko drugih živali, če uporabimo to polemično primerjavo, tudi ljudje živijo družbeno monogamno življenje, čeprav ni nujno, da živijo tudi seksualno monogamno. Do nedavnega biologi, in tudi tu se kaže tudi omejenost biologizmov, niso imeli veliko izbire in so morali monogamnost definirati na podlagi družbenih razmerij, ki so jih opazovali, in ne dejanskih pogostokrat nezvestih razmerij (Barash in Lipton, 2001, str. 274).

Antropološke raziskave Franka Beacha po drugi strani ugotavljajo, da je izmed 185 človeških družb, ki jih je Beach podrobneje raziskoval, le 29 takšnih, ki svojim članom zapovedujejo

monogamijo (prav tam). Še več, v 154 izmed 185 družbah je moškim dovoljeno, da imajo več seksualnih partnerjev, če si jih seveda lahko materialno, finančno in tudi fizično privoščijo. Institucionalizirana monogamija naj bi potemtakem bila v človeških družbah zelo redka (prav tam, str. 113). Tudi v preteklosti človek, po prepričanju Barash in Lipton, ni poskušal ohranjati doživljenjskih intimno-partnerskih zvez, pri čemer ne obstaja konkretna korelacija med zunajzakonsko restriktivnostjo in stopnjo razvitosti neke družbe (prav tam.). Zdi se torej, da so poliamorne intimno-partnerske skupnosti stare tisočletja, čeprav mit o nemogočem zadovoljstvu v poliamornih partnerstvih ostaja prisoten vse do danes.

3.3 Vedenjski vzorci

A preden se posvetimo sodobnim raziskavam, je treba narediti ovinek v preteklost in se spomniti Freudovih dognanj, v katerih je trdil, da je vsak posameznik/-ca v osnovi biseksualen (Freud, 1921). Razvojni vzorci, ki naj bi bili osnova za homoseksualnost, se po Freudovem prepričanju začenjajo kazati že v ojdipovski fazi, posameznik/-ca pa naj bi potlačeno homoseksualnost spremenil v kasnejše karakterne lastnosti, podrejene ljubezni in prijateljstvu (prav tam.)

Če nadalje razmišljamo o vedenjskih vzorcih, je smiselno omeniti, da nekatera prepričanja zagovarjajo tezo, da naj bi istospolno usmerjeni mladostniki izkazovali več simptomov težav z mentalnim zdravjem kot njihovi heteroseksualni vrstniki (Bos in Sandfort, 2008). Nasprotno temu pa določena znanstvena dognanja trdijo, da homoseksualnost ne povzroča negativnih posledic za mentalno zdravje, temveč da vzrok mentalnih težav tiči v internalizirani homonegativnosti oziroma ponotranjeni homofobiji. Tovrstne težave z mentalnim zdravjem lahko, kot že omenjeno, posledično botrujejo odločitvi bivanja v homoseksualnem poliamornem intimno-partnerskem odnosu (Rosser, Bockting, Miner in Coleman, 2008).

3.4 Tragična seksualna »zafrustriranost« moškega spola

Podatek, pridobljen z anketo med heteroseksualnimi kalifornijskimi študenti in študentkami, kaže, da si moški v življenju povprečno želijo 64 seksualnih partnerk, medtem ko naj bi si ženske želele le 2–3 partnerja (Baumeister in Tice, 2001, str. 182). Če to združimo še s podatkom, da si moški želijo več spolnih odnosov kot ženske, čeprav z istim seksualnim partnerjem (prav tam, str. 195–6), lahko govorimo, če se izrazimo metaforično, o tragični

seksualni zafrustriranosti heteroseksualnih moških, saj naj bi bile njihove potrebe, ki so, kot smo videli, večje in pogostejše, odvisne ravno od žensk, ki si spolnih odnosov ne želijo tako pogosto. O tem, kdaj in koliko se bo občevalo v heteroseksualnem odnosu (tu imam seveda v mislih enakovreden partnerski odnos, kjer je seksualnost avtonomna odločitev obeh), odloča ženska, pri čemer je moški po navadi prikrajšan za zadovoljitev vseh njegovih potreb, ki so večje od njegove partnerke (prav tam, 2001, str. 182–184).

Pričujoče stanje biologisti pojasnjujejo z biološkim razvojem vrste, čeprav se zavedam omejenost tovrstne razlage pri razumevanju človeškega, v kulturo vpetega, življenja. Darwinistično bi lahko poudarjali, da prosperirajo in nadalje živijo predvsem promiskuitetni »samci«, ki bi naj oplodili več »samic«, in monogamne »samice«, ki rojevajo enkrat letno in imajo samca ob sebi. Monogamija je tako v interesu obeh, saj tudi »samec« pristane na zahtevo »samice«, ko mu ona obljubi seksualno zvestobo, saj ne želi tvegati, da bi vzgajal potomca, čigar genetike morda sploh ne pozna (prav tam, str. 182). Seveda je tovrsten argument problematičen in zelo vpet v patriarhalno strukturo sveta, zato ga jemljem z rezervo.

A če kljub temu izpeljemo sklep iz povedanega, bi lahko torej trdili, da med homoseksualnimi pari ni tovrstne potrebe po monogamiji, saj je za razliko od heteroseksualnih parov njihova interakcija zasnovana na drugačni dinamiki in strukturi moči⁸ (v homoseksualnem odnosu se tudi struktura patriarhalnosti delno prestrukturira). Poleg tega pa se homoseksualna interakcija vzpostavlja med dvema moškima z načeloma večjimi seksualnimi potrebami, ki pa si jih lahko med seboj tudi zadovoljita ter se tako rešita primarne frustriranosti zaradi neenakovrednih seksualnih potreb z žensko.⁹

3.5 Kvaliteta monogamnih in poliamornih homoseksualnih intimno-partnerskih zvez

Ugotovitve nekaterih študij navajajo primere, ki vodijo do sklepa, da so monogamni pari bolj prilagojeni, manj depresivni in srečnejši v primerjavi s poliamornimi (Bell in Weinberg, 1978; Lipman, 1986). Tudi monogamni homoseksualni pari naj bi bili v povprečju bolj zadovoljni kot ne-monogamni, kar pa seveda hodi z roko v roki z odgovornim obnašanjem v odnosu do AIDS-a in drugih spolno prenosljivih bolezni, ki so prispevale k razširitvi monogamije tudi med

⁸ Pomembno je dodati, da se mehanizmi, ki so v tradicionalnih monogamnih razmerjih razumljeni kot normalni in skoraj nujni, na primer ljubosumje in seksualna tekmovalnost, pojavljajo tudi pri homoseksualnih partnerstvih, a so razumljeni kot posledica heteronormativne socializacije, ki hegemono prežema družbo.

⁹ Seveda je treba tu upoštevati, da vsaj na Zahodu prevladuje moralna norma, ki ženskam zapoveduje strožje nadzorovanje seksualnih potreb in želja.

homoseksualci. Druga stališča govorijo o primerljivosti zadovoljstva z intimno-partnerskim odnosom v monogamnih in ne-monogamnih partnerskih zvezah (Blasband in Peplau, 1985), pri čemer ne-monogamni pari pogosteje omenjajo močno željo po seksualnem vznemirjenju in raznolikosti, kar pa ne vodi do nikakršnih sklepov v razlikah pri zadovoljstvu, sreči in zavezanosti razmerju (prav tam).

Blasband in Peplau (1985) tako ugotavljata, da je več kot polovica moških v vzorcu, ki je imela seksualne odnose tudi zunaj primarnega partnerskega odnosa, izjavila, da so bila njihova partnerstva pravzaprav srečna ali zelo srečna in da so prakticirali zunajzakonske odnose zgolj zaradi navdušenja nad raznolikostjo v spolnosti in ne zaradi čustvene izpolnitve. Ko je bilo 844 homoseksualcev, lezbijk in heteroseksualcev vprašanih, kaj je vzpodbudilo poliamorno seksualno vedenje, so moški (homoseksualci in heteroseksualci) bolj pogosto kot ženske (tako lezbijke kot heteroseksualke), navedli razloge, ki poudarjajo seksualni užitek in rekreacijo namesto intimnosti. Ta podatek moramo sicer jemati z ozirom na splošno stigmatizacijo žensk in njihove seksualnosti, zaradi česar so ženske, seveda pod vplivom splošnega patriarhalnega vzdušja, bolj nagnjene k prikrivanju poliamornih razmerij.

Shelton v knjigi *Boy crazy: Why monogamy is so hard for gay men and what you can do about it* (2008) meni, da so v homoseksualnih partnerstvih, ki se štejejo kot dolga, če trajajo vsaj dve leti, posledice nezvestobe manjše v primerjavi s heteroseksualnimi partnerstvi. Seksualna aktivnost zunaj primarne partnerske zveze (seksualna nezvestoba) ne povzroča pretirane »škode« poliamornemu intimno-partnerskemu razmerju. Nekateri posamezniki celo trdijo nasprotno; da je seksualna aktivnost zunaj primarnega razmerja dobrodošla v kontekstu stabilnosti zveze, kot tudi kvalitete seksualnega življenja s primarnim partnerjem (LaSala, 2004).

Homoseksualci, ki naj bi redkeje vzdrževali seksualno monogamne partnerske zveze, pa lahko, po prepričanju Browna, kot posledico poliamorije doživijo zmanjšanje seksualne zainteresiranosti za primarnega seksualnega partnerja (Brown, 1995). Brown zato na podlagi delno biologističnih prepričanj verjame, da homoseksualci nimajo primernih čustvenih sposobnosti, ki so potrebne za ohranjanje dolgoročnih monogamnih razmerij (LaSala, 2004).

Pri tem je smiselno omeniti, da lahko družbeni heteroseksizem vpliva na pogostost pojava monogamije in poliamorije med homoseksualci, zato družbe, v katerih so homoseksualci »vidni«, lažje promovirajo odprtost intimno-partnerskih zvez, medtem ko družbe, ki homoseksualcem onemogočajo vidnost, povzročajo zaprtost in skrivanje zvez ter načeloma

pogostejšo monogamnost, čeprav ne nujno, saj obstajajo tudi drugi, specifični in individualni faktorji, ki determinirajo odprtost zvez (Kurdek in Schmitt, 1986).

Vsekakor pa moramo biti previdni in dopuščati razumevanje homoseksualnih razmerij iz perspektive heterogenosti. Homogeno razumevanje nas namreč oropa pomembnih osebnostnih in tudi povsem zunanjih faktorjev, ki so pomembni pri vseh medčloveških interakcijah. V mislih je treba imeti tudi dejstvo, da so kljub egalitarnemu videzu tudi homoseksualna intimno-partnerska razmerja lahko podvržena različnim razmerjem moči in dominacije. Normam in oblastnim razmerjem se navsezadnje ni mogoče izogniti, o čemer govori Foucault – o katerem bo več govora v naslednjem poglavju – pri čemer pa poudarja, da je norme in razmerja vendarle možno spreminjati. Čeprav se zdi, da je heteroseksualna monogamija močno podvržena patriarhalni logiki, pa se zavedam, da iz te iste logike niso nujno izključena homoseksualna razmerja. Patriarhalnemu vplivu na monogamijo in poligamijo, slednja se v nekaterih kulturah sicer kaže kot vrhunec patriarhalne družbene ureditve, bi bilo treba nameniti posebno raziskavo. Za potrebe moje magistrske naloge za zdaj poudarjam in dopuščam razumevanje homoseksualnih razmerij kot heterogenih, moj razmislek pa razumem kot le en delček v širokem polju raziskave.

4 ŠIRŠA KONCEPTUALIZACIJA IN KONTEKSTUALIZACIJA

Preden se podam na konkretno analizo zadovoljstva v monogamnih in poliamornih moških istospolnih intimno-partnerskih razmerjih, želim dodati širšo konceptualizacijo in kontekstualizacijo homoseksualnosti, monogamnosti in ljubezni, ki se zdi potrebna za kasnejši razmislek o poliamoriji med slovenskimi homoseksualci.

4.1 Foucaultov pogled na homoseksualnost

Eden izmed najvidnejših ne le evropskih, ampak tudi svetovnih teoretikov, Michel Foucault je v zgodovino miselnosti v poznih sedemdesetih in zgodnjih osemdesetih letih 20. stoletja, prispeval dragocene razprave o homoseksualnosti in moškem prijateljstvu. Ker se »seksualnosti in seksualne izkušnje producirajo, spreminjajo in prilagajajo znotraj večno-spreminjajočega se-seksualnega diskurza« (Tiefer, 2004, str. 17), Foucault pravi, da se seksualnost »zdi kot neka zbita točka, skozi katero gredo odnosi oblasti« (Foucault, 2000, str. 108). Represivni aparati družbe, s katerimi se je Foucault izjemno veliko ukvarjal, so bili vedno najboljši pokazatelj tega, kako pravzaprav deluje neka družba. Nadzorovanje in kaznovanje ter definiranje pravil glede takšnih in drugačnih družbenih institucij (norišnice, bolnišnice, zapor ...) nam, kot trdi Foucault, lahko pokažejo globlje mehanizme naše družbe, ki prej ali slej pridejo do razmerij moči in nadzora. Med tovrstne pokazatelje Foucault, ki je bil med drugim tudi gejevski aktivist, šteje tudi nezakonite oblike seksualnosti, ki je bilo eno njegovih temeljnih področij raziskovanja, ki jih je povzel v svoji znameniti knjigi, sicer obsežni trilogiji, Zgodovina seksualnosti (2010)¹⁰. Prvi in tudi najbolj znan del knjige Volja do znanja (1976) govori o povezavi med začetkom seksualne represije, ki jo datira v konec 18. stoletja in začetek 19. stoletja, povezuje z razvojem kapitalizma in izkoriščanjem delovne sile, kar pa naj bi bilo v nasprotju s seksualnim užitkom, saj je bila primarna ideja seksualnosti ravno reprodukcija in ne užitek.

Drugi in tretji del z naslovom Uporaba ugodij in Skrb zase (1984), naredita ovinek v daljno preteklost in proučujeta seksualnosti v antičnem svetu, pri Rimljanih in pri Grkih. Grki so se namreč glede na tri središča, in sicer življenjski slog, družbeno upravljanje in dvorjenje

10 V Zgodovino seksualnosti je Foucault sprva mislil vključiti tudi četrti del *Les Aveux de la chair*, ki se posveča krščanstvu, a je ta del ostal nedokončan in po Foucaultovi volji nikoli izdan.

mladeničem,¹¹ spraševali o seksualnosti in seksualnem ugodju kot o moralnem vedenju, pri čemer so želeli določiti umerjenosti, ki naj bi jo seksualnost zahtevala. Spolno življenje so hoteli urediti po strogih zahtevah in načelih.¹²

Strogost glede seksualne umerjenosti pa moramo, kot opozarja Foucault, razumeti onkraj krščanskih prepovedi ali kakšnih drugih antičnih strogih gibanj (na primer stoicizma), saj se že od predsokratikov dalje srečujemo z rigidnim prepričanjem, da je seksualnost sama po sebi škodljiva, je povezana z izgubo snovi, pomembnih za življenje. Istočasno naj bi se spolnost omejila z ekonomijo, zakonska zveza pa naj bi od obeh partnerjev zahtevala zvestobo in ekskluzivnost. Tu najdemo tudi temo prepovedi občevanja z dečki s strani odraslih moških. Načelo zmernosti in negativna konotacija spolnega užitka ter monogamnost je nekakšen grški ideal, kjer je seksualno obnašanje področje moralnega izvrševanja dejanj ugodja, po katerih pa se Grki pod vplivom težko obvladljivih nagonskih sil niso najpogosteje ravnali. Da bi ta dejanja dobila obliko racionalno in moralno sprejemljivega vedenja, zato zahtevajo strategijo mere in primernosti. Zahteva po strogosti zahteva od subjekta, da je gospodar samemu sebi, a tu ne gre le za neki splošen zakon, temveč samooblikovanje lastnega vedenja za doseganje bolj čiste oblike življenja.

»Če hočemo določiti izvor teh nekaj velikih tem, ki so dale obliko naši seksualni moralni (pripadanje užitka nevarnemu področju zla, obveznost monogamne zvestobe, izključitev istospolnih partnerjev), jih ne samo ne smemo pripisovati tistemu izmisleku, ki se mu reče »judovsko-krščanska« morala, ampak jih zlasti ne smemo imeti za prepovedi, ki bi bile brezčasne, ali pa za neke stalne oblike zakona. Seksualna strogost, ki jo zelo zgodaj priporoča grška filozofija, nima korenin v brezčasnosti kakega zakona, ki bi izmenično dobival zgodovinsko različne oblike represije: ampak izhaja iz neke zgodovine, ki je za razumevanje preoblikovanj moralne izkušnje odločilnejša od zgodovine zakonov: to je zgodovina »etike«, razumljene kot oblikovanje takega odnosa do samega sebe, ki posamezniku omogoča, da se vzpostavi kot subjekt moralnega vedenja.« (prav tam)

V nadaljevanju Foucault v sklepu Zgodovine seksualnosti trdi:

»Razmišljanje o seksualnem obnašanju kot moralnem področju pri Grkih ni bil način, da ponotranjijo, upravičijo ali načelno utemeljijo splošne prepovedi, ki veljajo za vse; to je bil bolj način, da, sicer za zelo majhen del prebivalstva, za odrasle in svobodne moške, izdelajo estetsko življenja, premišljeno umetnost svobode, razumljene kot igre oblasti. Ta seksualna etika, iz katere delno izvira naša, je seveda temeljila na zelo trdem sistemu neenakosti in prisil (zlasti kar zadeva ženske in sužnje); toda v razmišljanju je bila, za svobodnega moškega, problematizirana

11 O homoseksualnosti oziroma biseksualnosti v stari Grčiji govori ogromno literature. Ljubezen med odraslim moškim in dečkom je bila slavljena. Večina moških je bila poročenih z ženskami, homoseksualne romance pa so veljale kot nekakšna dionizična sprostitev.

12 Tu bi lahko naredili paralelo s strogostjo krščanstva v zvezi s seksualno moralno, toda da ne zaidemo predaleč od naše teme, pomembno je imeti v mislih, da pogostokrat ne gre za dihotomijo med krščansko strogostjo in poganstvo seksualno svobodo. Zadeve so veliko bolj kompleksne, da bi jih tako enoznačno poenostavili.

kot odnos med uživanjem svobode, oblikami oblasti in doseganjem resnice.« (prav tam)

V antični Grčiji občevanje z dečki pomeni občutljivo temo in istočasno pomembno točko razmišljanja in funkcioniranja v družbi, ki jo urejajo pravila in norme. A skozi zgodovino se točka osredotočenosti na dečke premakne na ženske. »Ženska in odnos do ženske bosta zaznamovala najpomembnejša obdobja moralnega razmisleka o seksualnih ugodjih: bodisi v obliki teme devištva, pomembnosti, ki jo je dobilo vedenje v zakonu, ali pa vrednosti, ki so jo pripisovali odnosom simetrije in vzajemnosti med zakoncema« (prav tam). Foucault dodaja, da je »novo preместitev žarišča problematizacije (tokrat od ženske k telesu) lahko vidimo od začetka 17. in 18. stoletja v izraženem zanimanju za seksualnost otroka in splošneje za odnose med seksualnim obnašanjem, normalnostjo in zdravjem.« (prav tam)

Izbor tovrstnih Foucaultovih razmislekov predstavlja tudi zbirka esejev in intervjujev z naslovom Etika: subjektivnost in resnica (1998), ki jo je uredil Paul Rainbow. V knjigi Foucault opisuje homoseksualno kulturo kot eno izmed praks družbenega eksperimentiranja, katerega cilj je ustvariti nove odnose. Čeprav so odnosi med moškimi v kulturi posameznikov zelo pogosto podvrženi natančnim normam obnašanja, se homoseksualni odnosi odvijajo v »marginalnem« prostoru, ki je onkraj meja običajne moške kulture, kjer se norme, ki bi sicer urejale odnose med moškimi, ne uporabljajo. Zato je treba homoseksualna razmerja na neki način ustvariti na novo, saj kot taka ne morejo izhajati iz danosti obstoječih tradicij. Foucault pa pri tem ne trdi, da je homoseksualna kultura onkraj razmerij moči, ki vladajo in urejajo naše družbe. Homoseksualna kultura je sicer ločena od najbolj vseobsegajočih in normaliziranih odnosov moči, a odnosi moči se vendarle vzpostavljajo na zanjo značilen, pogostokrat dinamičen in nestabilen način. Foucault opozarja, da to ne pomeni, da v homoseksualni kulturi ni družbenih norm, temveč da je pomenljiva razlika v tem, da so norme, ki veljajo za homoseksualne odnose, veliko bolj raznolike in veliko manj natančno določene kot v večinski heteroseksualni kulturi, kar lahko po drugi strani predstavlja tudi povsem nejasne in arbitrarne smernice in navodila pri ustvarjanju dejanskega odnosa (prav tam). Homoseksualna kultura je tako v Foucaultovi miselnosti prostor večje svobode, pri čemer pomeni svoboda odmik od normaliziranih in avtomatiziranih učinkov moči in posledično vzpostavitev sebstva in intersubjektivnosti pod povsem drugačnimi pogoji. Homoseksualcem je na ta način dana svojevrstna relacijska odprtost v odnosih, ki dopušča in dejansko zahteva socialno eksperimentiranje (Kingston, 2009), še posebej v začetnem obdobju razkritja homoseksualnih nagnjen, ko se zdi, da lahko posameznik izbira med učinki norm, značilnimi za homoseksualne kulture, učinki norm večinske, recimo temu uveljavljene in pričakovane kulture in povsem

novimi, še nepreizkušenimi načini povezovanja in izražanja. Tovrstno eksperimentiranje pa se pogosto materializira v številnih vrstah intimno-partnerskih odnosov.

4.2 Romantična, sotočna in plastična ljubezen

Ljudje smo socializirani v idejo romantične ljubezni, ki se je razvila skupaj z nastankom evropskega romana, ki naj bi ubesedoval svobodo, ljubezen, erotiko in strast. Za razliko od strastne ljubezni («amour passion») romantična ljubezen ne temelji na uničevalnem, razdiralnem in zakonolomskem značaju. Vzpon romantične ljubezni je povezan z ustvarjanjem doma, z materinstvom in s potomstvom, pa tudi s pojemajočo močjo patriarhata v 19. stoletju.

Prav zato so romantično ljubezen poimenovali tudi »feminizirana ljubezen«, saj v svojem zlitju z materinstvom ženskam omogoča razvijanje novih področij intimnosti (Giddens, 2000, str. 43–50). Poudarek znotraj romantične ljubezni je torej na »vzvišeni« ljubezni, ki prevladuje nad seksualnim poželenjem, čeprav ga sprejema. Romantična ljubezen pa je tudi tesno povezana s projektivno identifikacijo. Freud na primer trdi, da gre pri zaljubljenosti, ki je konceptu romantične ljubezni najbližje, za idealizacijo, kjer ljubljene osebi pripisujemo lastnosti, ki jih pojmuje kot dobre. Idealizacija je tako proces, kjer je ljubljena oseba izvzeta vsaki kritiki, uteleša ideal, ki ga sami ne moremo doseči – dosežemo ga le preko identifikacije z ljubljeno osebo – ljubimo torej idealizirano različico sebe. Romantična ljubezen je skratka odvisna od projektivne identifikacije kot sredstva, ki partnerja privlači in povezuje ter jima daje občutek, da sta eno (prav tam, str. 67).

V nasprotju z romantično ljubeznijo se je razvila tako imenovana sotočna ljubezen (projektivna identifikacija včasih služi kot njen začetek). Sotočna ljubezen («confluent love») »predpostavlja model čistega razmerja, kjer je osrednjega pomena, da poznamo lastnosti drugega. To je različica ljubezni, pri kateri je posameznikova seksualnost eden izmed dejavnikov, ki ga moramo s pogajanjem sprejeti kot del razmerja« (prav tam, str. 69). Sotočna ljubezen torej »predpostavlja enakost pri čustvenem dajanju in prejemanju, in kolikor bolj se to dogaja, toliko bližje je določena ljubezenska zveza prototipu čistega odnosa« (prav tam, str. 67–68). Tovrstna ljubezen vodi v željo po »posebnem odnosu« in ne po »posebnem posamezniku«, pri čemer so pomembne jasno določene meje glede ekskluzivnosti razmerja in priznavanja partnerja kot neodvisnega posameznika. Tako v odnosu kot pri partnerju se zato spodbujajo konstruktivna čustva in ohranjanje erotizma (prav tam, 2000). Sotočna ljubezen pa

seveda ni orientirana izključno na heteroseksualne odnose ali le na zakonske zveze.

Tu lahko govorimo tudi o plastični ljubezni in seksualnosti. Plastična ljubezen je tako, po Giddensu, »razsrediščena seksualnost, osvobodjena potreb po reprodukciji« (prav tam, str. 8). Plastična ljubezen je tesno povezana z moderno kontracepcijo in novimi tehnologijami oziroma načini človeške reprodukcije in potomstva. Giddens govori, da se je v 19. stoletju seksualnost preoblikovala v »del progresivne diferenciacije seksa od potreb reprodukcije« in ne le v ekonomsko soodvisnost (prav tam, str. 34).

Področje intimnosti in partnerskih zvez je skratka v zadnjih desetletjih doživljalo generične spremembe. Najpomembnejša med njimi naj bi bila oblikovanje partnerskih razmerij, ki temeljijo na demokratičnosti, ki je posledica reflektiranega sebe. Znotraj razvoja plastične seksualnosti in postopne preobrazbe romantične ljubezni v sotočno se je tako razvil, sicer precej problematičen, koncept čistega razmerja, kot idealno tipsko razmerje, v katerega stopajo posamezniki zaradi stika samega, ter tistega, kar lahko vsaka oseba dobi iz daljšega druženja z drugo osebo (Giddens, 2000). Razumevanje čistega razmerja bo za analizo poliamorije med homoseksualci ključnega pomena.

4.3 Giddensov koncept čistega razmerja

Čisto razmerje, ki se »nanaša na situacijo, kjer dva stopita v družabni stik zaradi stika samega /.../ in ki traja le, če obe strani menita, da je obojestransko zadovoljivo« (Giddens, 2000, str. 64), praviloma temelji, kot navaja Giddens, na medosebni recipročni zavezanosti, intimnosti in zaupanju. Čisto razmerje naj ne bi bilo izrecno povezano z zunanjimi faktorji, kot so pogodbe, spodbude staršev, delitve dela in ekonomske koristi, temveč traja le zaradi emotivnega zadovoljevanja partnerjev, se pravi, da obstaja samo po sebi in v korist obeh partnerjev, pri čemer je tovrstno razmerje nujno odprto in reflektivno (pomembno je namreč sprotno samoizpraševanje oziroma preverjanje »stanja« razmerja). Čisto razmerje je v osnovi interpersonalno in zasebno, čeprav lahko vpliva tudi na druga razmerja, na primer na otroke in prijatelje. Giddens (2000) trdi, da se čisto razmerje v relativno čisti obliki manifestira na področju seksualnosti, starševstva in prijateljstva in se ne omejuje le na zakonsko zvezo, heteroseksualnost in monogamijo.

Čeprav navedene lastnosti delujejo skorajda idealistično, saj bi lahko sklepali, da se čisto razmerje vzpostavlja v nekem utopičnem praznem prostoru, v katerem zunanji faktorji ne igrajo

nikakršne igre, človeške izbire pa niso pogojene ne z zavestnimi ne z nezavednimi pričakovanji, moramo poudariti, da so sodobna partnerska razmerja vendarle bolj reflektirana, kar pomeni, da zahtevajo aktivno delo na odnosu, medtem ko so stroški izstopa iz razmerja veliko manjši kot v preteklosti. Čisto razmerje pa je ravno zaradi svojevrstne svobode veliko bolj izpostavljeno razpadu (Weeks, Donovan in Heaphy, 1999, str. 85). Čisto razmerje po drugi strani tudi ne more biti nekakšna monolitna danost, kar je povezano z dejstvom, da se sodobne identitete vzpostavljajo v kompleksnih družbenih razmerah sodobnih družb. Gejevske identitete so tako tudi izpostavljene širšim vidikom konstrukcije identitet, ki so pogojene z različnimi diferenciacijami, kot so starost, spol, etničnost, rasa in družbeni razred (prav tam). Čeprav ne moremo enačiti vseh homoseksualnih zvez med seboj, pa lahko v grobem rečemo, da se homoseksualne zveze pogosteje nagibajo k čistim razmerjem, in so zato v povprečju bolj egalitarne, podporne in refleksivne (Švab in Kuhar, 2005, str. 88), o čemer bom govoril v nadaljevanju.

4.4 Giddensov koncept čistega razmerja pri homoseksualcih

Giddens nadalje ugotavlja, da so bili homoseksualni pari prvi, ki so se podali na pot »eksperimentiranja«, saj so bili izključeni iz vnaprej predpisanih tradicionalnih pravil in vlog (Giddens, 2000), na kar, kot smo videli, opozarja že Foucault. Ravno zaradi tega naj bi homoseksualni pari lažje začeli graditi čisto razmerje. A tudi za homoseksualna poliamorna intimno-partnerska razmerja, ki se k prakticiranju čistega razmerja sicer bolj nagibajo, je bistvena zmožnost avtonomnega pogajanja med partnerjema, ki zahteva velik vložek tako vase kot v razmerje samo, saj partnerja skupaj določata meje in pogoje poliamornega razmerja. Biti v takšnem razmerju navsezadnje ne pomeni nekega končnega stanja, temveč nenehen proces, kjer s pomočjo intimnosti preraščamo lastne samoprojekte (Giddens, 2000).

Homoseksualna razmerja pa moramo misliti skupaj s tradicionalnim prepričanjem, da poroka¹³ vzpostavlja stabilnost in ekskluzivnost seksualnosti med zakoncema, čemur Foucault dodaja, da tradicionalna povezava med seksualnostjo in poroko temelji na nujnosti imeti potomstvo¹⁴

¹³ A tudi sodobna zakonska zveza dobiva vse več značilnosti čistega razmerja, kar je razvidno iz številnih statističnih podatkov, ki kažejo na fleksibilnost zasebnosti, pluralizacijo načinov družinskih življenjskih slogov, zmanjševanja števila porok in pomena zakonske zveze ter več kohabitacij in razvez zakonskih zvez (Giddens, 2000).

¹⁴ Tu je pomembno omeniti tudi funkcijo porok kot ohranjanja in povečevanja premoženja. Ta funkcija je seveda relevantna tudi za moška intimno-partnerska razmerja. Pravno-zakonodajno navzkrižje tega je problematizirano s težnjami po priznanju istospolnih porok.

(Foucault, 2010, str. 599). To je pomembno pri razumevanju homoseksualne partnerske zveze, ki ne predpostavlja potrebe po potomstvu¹⁵ in zato ne potrebujejo stabilnosti, ki naj bi jo zagotavljala šele poroka. Homoseksualni intimno-partnerski odnosi namreč s tem, ko so iz možnosti direktnega potomstva izključeni, čutijo manjšo prisilo¹⁶ ostajati v odnosu.

Pri iskanju razlik med poliamorijo in monogamijo v kontekstu čistih razmerij je pomembno omeniti tudi različno razumevanje zvestobe, ljubosumja in zaupanja. Monogamija se po Giddensovem mnenju (Giddens, 2000, str. 150) ne nanaša na samo razmerje, temveč na seksualno ekskluzivnost kot edini ali pa vsaj daleč najpomembnejši kriterij zaupanja. To pa seveda ne pomeni, da je seksualna ekskluzivnost edini način, kako vzpostaviti in ohraniti zaupanje in intimnost v odnosu. Zapoved zvestobe se je sicer vsaj v nekaterih tipih intimno-partnerskih razmerij osvobodila pritiskov prava in cerkvene morale, vendar to seveda še ne pomeni, da je zavezanost k njej postala kaj šibkejša. Ideali seksualne zvestobe so v večini partnerstev precej strogi in le redki si jih drznejo ignorirati. Giddens je mnenja, da so tisti, ki si to upajo, najpogosteje homoseksualni pari (prav tam, str. 150). Homoseksualnost, ki jo Giddens opredeli kot 'plastično seksualnost' (čeprav seveda ni nujno, da je vsaka homoseksualnost plastična), naj bi bila po njegovem organizirana po zakonitostih čistega razmerja, to pa v tem kontekstu pomeni, da upošteva želje vseh partnerjev in da se o mejah oziroma odprtosti odloča skupaj, s konsenzom. To pa pomeni tudi, da homoseksualci v veliko večji meri uživajo odnose, ki so med heteroseksualcem prepovedani (Giddens, 2000, str. 147). Skratka, tudi v odprtih homoseksualnih razmerjih je zvestoba ravno tako zaželeno, le definirana je drugače kot pri monogamnih parih.

A čisto razmerje je lahko tudi zavezujoče, ponekod celo obremenjujoče, saj opredeljuje idealno in ne dejansko razmerje. Čisto razmerje je navsezadnje nabor normativnih idealov, h katerim naj bi stremeli posamezniki v modernih intimno-partnerskih razmerjih. A ravno ti ideali se lahko včasih izkažejo tudi za iluzorične in z nevarnostjo velikih posledic v trenutku, ko se iluzija teh idealov sesuje. V čistem razmerju naj bi bilo načeloma tudi manj zunanjih dejavnikov, ki bi paru preprečevali prekiniti odnos, ko ta ni več zadovoljujoč. Potemtakem bi lahko trdili, da nesrečna zveza ne more obstajati, saj jo lahko razdremo ali preoblikujemo, še preden ta postane nevzdržna.

¹⁵ V nekaterih državah je posvojitev otrok s strani istospolnih partnerjev sicer dovoljena.

¹⁶ Vsekakor moramo imeti v mislih tudi vse druge oblike prisilnega vztrajanja v odnosu, ki se vzpostavljajo tudi med homoseksualno populacijo, na primer čustveno izsiljevanje, neuravnoveženost v čustveni in materialni navezanosti.

Ravno zaradi takšnih razlogov je sociolog Zygmunt *Bauman* tovrstne interakcije poimenoval 'virtualna razmerja', saj se lahko enostavno začnejo in končajo, če v njih posameznik ne več vidi samoizpolnitve in samozadovoljitve (Bauman, 2003). Bauman je takšne oblike razmerjih povezal s pretiranim individualizmom, kapitalizmom in potrošništvom, s čimer je pravzaprav ovrigel kredibilnost Giddensovega koncepta čistih razmerij.

5 PRIMERJAVA ZADOVOLJSTVA POSAMEZNIKOV V (HOMOSEKSUALNIH) POLIAMORNIH IN MONOGAMNIH INTIMNO-PARTNERSKIH RAZMERJIH

Preden se podamo k ugotovitvam o poliamornih homoseksualnih razmerjih v Sloveniji, se bom v prihajajočem poglavju posvetil dosedanjim študijam, ki primerjajo oceno kakovosti odnosov monogamnih in poliamornih homoseksualnih moških partnerstev in kažejo precej raznolike ugotovitve in rezultate. Študije pogostokrat poskušajo obravnavati zadovoljstvo posameznikov v različnih intimno-partnerskih odnosih, ga izmeriti oziroma ga med seboj primerjati. Posamezniki najpogosteje izpostavljajo prednosti enih ter slabosti drugih intimno-partnerskih oblik razmerij. Pri znanstvenih študijah, ki poskušajo primerjati oceno kakovosti poliamornih in monogamnih konsenzov, moramo upoštevati subjektivno naravo dojetja kvalitete intimno-partnerskega razmerja, saj prednosti enih ter slabosti drugih tipov intimno-partnerskih razmerij ne pomenijo enako za vse posameznike. Povedano drugače, kar je za nekoga prednost, je za drugega lahko slabost.

5.1 Prednost poliamornih intimno-partnerskih dogovorov

Prednosti poliamorije so najpogosteje izpostavljene v študijah osebno vpletenih raziskovalk, ki imajo prvoosebne izkušnje s poliamorijo (Schippers, LaSala), in v študijah, ki se ukvarjajo izrecno z zadovoljstvom posameznikov v odprtih intimno-partnerskih razmerjih. Če oziroma ko se odločamo, ali bo naše partnerstvo monogamno ali poliamorno, navadno najprej tehtamo prednosti in slabosti enega in drugega tipa. Pri tem sta najpogostejša faktorja ljubosumje, ki v praksi poliamornega razmerja pogosto tudi ni manifestirano na način komperzije, in pestrost seksualnosti, se pravi, da posameznik/-ca vrednoti pozitivne občutke, ki jih doživlja kot posledico zadovoljitve lastnih seksualnih želja in negativne občutke, ki jih povzroči partnerjeva seksualnost z drugo osebo. Pri heteroseksualnih, čeprav tudi pri homoseksualnih parih, naj bi pretehtala nelagodnost ob ljubosumju, zato se pari odločijo slediti uveljavljenemu trendu klasične monogamije z občasnim varanjem, o katerem se praviloma molči. Kot merilce prednosti poliamorije bom izpostavil iskrenost, dolgoživost razmerja, seksualno raznolikost/pestrost in občutek svobode.

5.1.1 Iskrenost

Glede na to, da statistike kažejo, da do 40 % parov v monogamnih zvezah partnerja občasno

vara (LaSala, 2005), v poliamornih zvezah pa se partnerji o zunajzakonskih seksualnih aktivnostih redno sproti obveščajo, je jasno, da je najpomembnejša prednost odprtih intimno-partnerskih zvez ravno iskrenost. Hickson in Davies (1992) sta v svoji študiji ugotovila, da bi ne-monogamne moške homoseksualne intimno-partnerske zveze utegnile biti bolj izpolnjujoče (*fulfilling*) predvsem zaradi odkritih dialogov o potrebah vsakega posameznika in da možnost poliamorije predstavlja »zdravo prilagoditev« (*healthy adjustment*) potrebam partnerstva.

5.1.2 Dolgoživost razmerja

Pri homoseksualcih se monogamno razmerje pogosto odpre oziroma postane poliamorno šele potem, ko vsaj eden izmed partnerjev prizna, da ima ali pa želi imeti seksualne odnose z drugo osebo. V heteroseksualnih razmerjih to najpogosteje pomeni konec razmerja, pri homoseksualcih pa se pogosto na tem mestu šele začne odkrit pogovor in pogajanje o novi normativni ureditvi intimno-partnerskega razmerja (LaSala 2005), ki razmerje praviloma podaljša.

V raziskavi LaSala (2005) so v vzorcu 156 homoseksualnih moških parov različnih starostnih skupin (do 77 let) iz Združenih držav Amerike vsi, ki so bili skupaj več kot pet let, po medsebojnem sporazumu opisali svoje odnose kot nemonogamne, kar je povzročilo, da avtorji sklepajo, da bi seksualna nemonogamija lahko bila povezana z dolgo življenjsko dobo partnerskega razmerja.

5.1.3 Seksualna raznolikost/pestrost

V poliamornih razmerjih so omejitve glede seksualnih potreb oziroma želja manjše, zato se lahko posamezniki sami odločijo za popestritev seksualnega življenja zunaj primarne partnerske zveze, ne da bi to morali skrivati pred partnerji. Včasih se zgodi, da se posameznik tudi čustveno naveže na novega seksualnega partnerja, kar je v nekaterih poliamornih dogovorih prepovedano, v drugih pa je lahko celo dobrodošlo. Poliamorni posamezniki celo priznavajo, da je seksualnost zunaj primarnega partnerstva dobrodošla ne samo z vidika popestritve posameznikovega seksualnega življenja, temveč tudi seksualnega življenja v primarnem partnerstvu, saj naj bi se med seksualnostjo s tretjimi osebami lahko prebudile strasti in preizkušale nove tehnike seksualnosti, ki so kasneje lahko prenesene tudi v primarno partnerstvo in tako povečajo navezanost in trdnost razmerja (LaSala, 2004).

5.1.4 Občutek svobode

Monogamnim parom se zdi medsebojno zapovedana monogamnost povsem normalna, zato se številni kljub »prepovedi« počujejo svobodne. Poliamorni posamezniki pa navadno ne sprejmejo partnerjevih prepovedi glede seksualnosti oziroma se o njih pogajajo, dokler ne pridejo do konsenza, ki mora po navadi biti drugačen od popolne prepovedi in veljati za oba partnerja. Seveda imajo tudi poliamorna razmerja pogosto pravila in ta se najpogosteje oblikujejo sproti, ko pride do določene skušnjave, želje ali dileme, a načeloma so poliamorna intimno-partnerska razmerja deležna večje svobode (prav tam).

5.2 Zadovoljstvo

Nekatere od ugotovitev sicer kažejo, da je seksualnost zunaj primarnega razmerja povezana z nezadovoljstvom s primarnim partnerstvom (Bell in Weinberg, 1978) in da so posamezniki v klasičnih monogamnih zvezah bolj zadovoljni kot posamezniki v odprtih zvezah (Bell in Weinberg, 1978; Lipman, 1986; Worth, Reid in McMillan, 2002). Kurdek in Schmitt (1986) sta na primer primerjala 98 heteroseksualnih moških v dosledno monogamnih odnosih s 34 heteroseksualnimi moškimi v odprtih intimno-partnerskih odnosih in odkrila, da so moški v monogamnih razmerjih poročali o manj napetosti in ugodnejših odnosih do svojih partnerjev kot posamezniki v poliamornih intimno-partnerskih odnosih. Kurdek (1988 v LaSala 2005) je kasneje sicer primerjal tudi 34 odprtih in 31 klasičnih monogamnih partnerstev in ni ugotovil pomembnih razlik glede zadovoljstva ali prilagojenosti v vzorcu. Ravno tako Peplau (1981 v Blasband in Peplau, 1985) ni odkril razlik v oceni kakovosti odnosa med vzorci partnerjev v monogamnih in odprtih intimno-partnerskih zvezah. Blasband in Peplau (1985) sta kasneje celo poročala, da je kakovost odnosa povsem enaka.

LaSala je v študiji iz leta 2004 primerjal oceno kakovosti odnosov seksualno monogamnih in ne-monogamnih homoseksualnih moških parov. Med anketiranim vzorcem 121 gejevskih moških parov prav tako ni bilo ugotovljenih pomembnih razlik med strogo monogamnimi in poliamornimi (nemonogamnimi) glede zadovoljstva s partnerstvom, ki ga je meril s pomočjo kriterija diadične prilagoditvene lestvice (*Dyadic Adjustment Scale – DAS*). Vendar pa ta študija kaže, da so monogamni pari, v katerih sta se eden ali oba člana (na skrivaj) posluževala seksualnih podvigov s posamezniki zunaj primarnega partnerskega dogovora, manj zadovoljni kot poliamorni in tudi kot strogo monogamni posamezniki, njihov odnos pa je izpostavljen

bližajočemu se propadu.

Ena izmed prednosti za nemonogamna partnerstva je na primer seksualna raznolikost, medtem ko monogamni pari seksualno dolgočasnost doživljajo kot pomanjkljivost. Monogamni pari kot prednost omenjajo tudi varnost pred spolno prenosljivimi boleznimi, medtem ko posamezniki v poliamornih partnerstvih štejejo nevarnost spolno prenosljivih bolezni kot pomembno pomanjkljivost odprtih zvez. Druge prednosti monogamni pari vidijo v intimnosti, zaupanju in varnosti, medtem ko osebe v poliamornih partnerstvih najpogosteje izpostavljajo strah pred samoto kot pomanjkljivost, zaradi katere se ohranja hierarhija med primarnimi in sekundarnimi razmerji.

Hickson in Davies (1992) pa v nasprotju z drugimi avtorji, ki so se ukvarjali s poliamorijo, pojasnjujeta, da moramo pri obravnavi zadovoljstva monogamnih in poliamornih partnerstev upoštevati predvsem osebne, pogosto kompleksne, razlike med posamezniki, ki jih je težko povzeti v nekakšna objektivna določila za opis različnih tipov razmerij.

Podatki o zadovoljstvu z intimno-partnerskim razmerjem ter prednostih enega in slabostih drugega tipa razmerja so zelo zanimivi in povedni, a hkrati povsem neuporabni za oblikovanje konsistentne teorije, ki bi posameznikom pomagala pravilno odločati o tipu razmerja, ki ga nameravajo oblikovati. Veliko pomembnejše je poznavanje sebe, iskrena introspekcija in odkritost do partnerja. Posamezniki, ki so jim sicer poliamorni principi idejno blizu, a so njihove dejanske vrednote izoblikovane v skladu s prevladujočim monogamnim življenjskim slogom, čeprav to nujno ne pomeni, da ne uživajo seksualnosti zunaj primarnega razmerja, se v poliamorna razmerja načeloma ne spuščajo, saj je čustveni preskok pogosto prevelik, ljubosumje premočno, posledično nezadovoljstvo pa neizbežno.

6 HOMOSEKSUALNOST IN HOMOSEKSUALNA POLIAMORNA INTIMNO-PARTNERSKA RAZMERJA V SLOVENIJI

Preden se podamo na zadnji del magistrske naloge, ki bo dosedanjo teorijo povezal z empirično raziskavo in na ta način poskušal odgovoriti na raziskovalni vprašanji, je smiselno očrtati nekaj potez, ki so značilna za homoseksualnost v Sloveniji, in istočasno prikazati atmosfero dosedanjih študij na področju homoseksualnosti pri nam.

Na eni od fasad v središču Maribora se je maja 2019 pojavil grafit, na katerem je pisalo GEJ. Potem, ko ga je eden izmed aktivistov LGBTQI+ okrasil z bleščicami, se je odzval tudi domnevno do homoseksualnosti sovražen posameznik, ki je bleščice odstranil, grafit debelo prečrtal in pod njega napisal »PEDRI-RAUS« (Mladina, 2019). Kljub uspešno izpeljani paradi ponosa v Mariboru in Ljubljani in zakonski ureditvi glede možnosti sklenitve partnerske zveze (seveda samo med dvema osebama), prej omenjeni primeri sovražnega govora in napada ni osamljen. Medtem ko družba ohranja distanco do zahtev posameznikov po priznanju popolne enakopravnosti, politiki ostajajo tiho (nekateri med njimi celo skrivajo svojo seksualno usmerjenost), homoseksualni pari pa si v javnosti ne upajo izkazovati čustev. Seveda je situacija na podeželju še slabša, a tudi v drugih mestih po Sloveniji homoseksualna subkultura praktično ne obstaja oziroma je povsem nevidna. Tako je na primer še vedno edini gejevski klub v Sloveniji klub Tiffany v Ljubljani, ki skupaj z društvom ŠKUC vsakodnevno pripravlja »mavrične« dogodke.

Švab in Kuhar (2005, str. 13) se v edini znanstveni knjigi s področja življenja homoseksualcev in lezbijk v Sloveniji nadalje sprašujeta, »ali so sploh smiselni poskusi integracije v družbeni instituciji – zakonska zveza in družina –, ki sta historično in ontološko instituciji neenakosti in opresije (moških nad ženskami, staršev nad otroki)« (Švab in Kuhar, 2005, str. 13). Menim, da takšna integracija nikakor ni smiselna, ne le zato, ker sta družina in zakonska zveza tudi notranje protislovni formi, temveč tudi z vidika svobode homoseksualcev in njihovega dojemanja intimno-partnerskih razmerij v praksi.

Zagovorniki enakih možnosti po drugi strani svoje argumente za istospolne poroke utemeljujejo na podlagi človekovih pravic in enakopravnosti ter zahtevajo vstop in vključitev homoseksualcev in lezbijk v družbo, kjer naj bi veljala enaka pravila za vse. Pomembno je izpostaviti tudi dejstvo, da istospolne poroke ne bi pomenile le spremembe za pravice

homoseksualcev in lezbijk, temveč bi z radikalno spremembo družbene spolne neenakosti pomenile tudi možnost, da se te ustanove spremenijo v smeri večje enakosti med ženskim in moškim spolom ter med generacijami. Nasprotniki pa opozarjajo, da poroke med istospolnimi pari same po sebi ne bi spremenile veliko, saj ostaja prevladujoča kultura heteronormativna, zaradi česar si številni geji in lezbijke sploh ne bi upali izkoristiti vseh svojih pravic. Poleg tega bi se z istospolnimi porokami nevede uvajalo razlikovanje na tiste, ki so se integrirali, normalizirali in disciplinirali, in tiste druge, ki se temu izmikajo ali tak postopek eksplicitno zavračajo (prav tam). Poleg tega integracija prav gotovo ne bi pomenila napredka na področju vseh intimno-partnerskih zvez, saj poroka med več kot dvema osebama seveda še vedno ne bi bila dovoljena, prav tako ne posvojitve otrok in zunajpartnerska seksualnost, ki bi se še zmeraj ravnali po heteronormativni hegemoniji in njenemu nareku prikrivanja.

Na žalost Švab in Kuhar (2005) poliamorije ali odprtih intimno-partnerskih zvez v svoji knjigi¹⁷ ne omenjata niti enkrat, čeprav delo nosi naslov Vsakdanje življenje lezbijk in gejev in čeprav raznolikost intimno-partnerskih zvez vsekakor sodi v sam center vsakdanjega življenja lezbijk in gejev, saj je, kot pravi Foucault, »/.../ partnersko razmerje /.../ razumljeno kot prvi in temeljni element, okoli katerega se organizirajo vsi drugi.« (Foucault 2010, str. 584).

Naslednji citat sicer pomaga razumeti njune razloge za izpustitev tako ključnega dela življenja homoseksualcev: »Če primerjamo partnerstva glede na spolno usmerjenost partnerjev, je najpomembnejši dejavnik družbenega diferenciranja prav dejstvo, da so poznomoderne družbe še vedno izrazito heteronormativne in da je torej družbeni kontekst favoriziranja heteroseksualnosti ter stigmatiziranja homoseksualnosti tisti, ki istospolno usmerjene umešča bistveno drugače kakor heteroseksualno usmerjene.« (Švab in Kuhar, 2005, str. 91–92)

Jasno razviden je strah pred »bistveno drugačnim umeščanjem homoseksualcev«, kot ga poimenujeta, na katerega bi vsekakor dodatno vplivalo priznanje, da si homoseksualci ne želijo samo enakopravnosti, temveč tudi sprejetosti njihove drugačnosti na vseh področjih, vključno z intimno-partnerskim življenjem. Iz perspektive enakosti, ki je do sedaj na neki način uniformirala tako hetero- kot tudi homoseksualce, si slednji ne želijo le golega govoričenja o sprejemanju razlik, temveč tudi jasno artikulirano preprečevanje diskriminacij.

¹⁷ Upoštevati moramo, da je bila knjiga napisana v obdobju začetka priprav na zakonodajni referendum o družinskem zakoniku, zaradi česar lahko sklepamo, da zaradi strahu pred reprezentacijo in stereotipizacijo homoseksualcev kot promiskuitetnih, študija ni obravnavala poliamorije v homoseksualnih razmerjih v Sloveniji.

Podobno ugotavljajo tudi Weeks, Heaphy in Donovan¹⁸ (v Švab in Kuhar, 2005, str. 92), saj so kljub vsem spremembam, ki so se zgodile v zadnjih desetletjih na področju človekovih pravic, izkušnje stigmatizacije še vedno nekaj povsem vsakdanjega med homoseksualno populacijo, ne glede na to, kako »zgodno« je njihovo partnersko razmerje. Geji in lezbijke bodisi kot posamezniki bodisi kot partnerska zveza še vedno doživljajo različne načine pritiskov s strani heteronormativne družbe (Švab in Kuhar, 2005, str. 92).

V študiji Švab in Kuhar so sodelovali geji in lezbijke, ki so bili v povprečju stari približno 20 let, ko so stopili v prvo istospolno intimno-partnersko razmerje, kar je nekoliko kasneje, kot pri heteroseksualcih. Prvi razlog za to je po mnenju avtorjev družbeni pritisk k heteroseksualnosti, ki lahko sili mlade, da najprej oblikujejo klasično monogamno heteroseksualno intimno-partnersko zvezo. Drugi razlog za časovni zamik pri prvem vstopu v istospolno partnersko razmerje naj bi bil tudi strah pred stigmatizacijo in proces oblikovanja homoseksualne identitete. Homoseksualci so namreč soočeni s procesom preoblikovanja prisilne in pričakovane heteroseksualne identitete in posledično s problemom razkritja svoje seksualne usmerjenosti. Tretji razlog pa naj bi bil dejstvo, da so socialni prostori za spoznavanje istospolnih partnerjev bolj zoženi in redkejši.¹⁹ Če primerjamo razmere v preteklosti in danes, lahko opazimo precejšnje razlike, a prostori za srečevanje so, po podatkih v študiji iz leta 2005, še zmeraj redki, predvsem pa so bili skoncentrirani v večjih urbanih središčih oziroma v Ljubljani. Socialni prostori za srečevanje potencialnih istospolnih partnerjev so torej bili zaprti, intimni in dostopni samo najbližjim zasebnim krogom poznanstev in prijateljstva (Švab in Kuhar, 2005, str. 91–92). Danes je stanje glede starosti pri oblikovanju prve intimno-partnerske zveze verjetno ostalo zelo podobno, medtem ko nekateri homoseksualci v intervjujih celo zatrjujejo, da je danes istospolnega partnerja lažje najti, kot različno spolnega, saj vedo, kje točno ga je treba iskati.

Švab in Kuhar (2005, str. 95) v svoji študiji ugotavljata tudi, da v nasprotju z večjim sprejemanjem homoseksualcev in lezbijk v zasebnosti, družini in prijateljskih krogih, lahko opazimo izrazit strah pred razkritjem partnerske zveze v širšem družbenem okolju, kar je nedvomno izraz visoke stopnje homofobije v naši družbi.

»Geji in lezbijke se v različnih družbenih miljejih soočajo s težavami, kako živeti s partnerjem odkrito partnersko razmerje in se pri tem izogibati homofobičnim odzivom družbe. Ti odzivi so

¹⁸ Weeks, J., Donovan C. in Herpy, B. (1999). *Everyday Experiments: Narratives of Non-Heterosexual Relationships*. V E. B. Silva in C. Smart (ur.), *The New Family?* (str. 83–99). London: Thousand Oaks.

¹⁹ Tu bi morali dodati različna »dating« družbena omrežja in aplikacije, ki so postala aktualna tudi za homoseksualno populacijo.

lahko raznovrstni in se lahko izražajo kot fizično nasilje, šikaniranje, žaljenje, lahko so bolj subtilni, denimo, ignoriranje, pomenljivi pogledi. Bolj kot same dejanske grožnje pa se zdi zaskrbljujoč strah, ki pri lezbijkah in gejih deluje kot samokontrola in s katerim nenehno živijo vsak trenutek.« (prav tam)

Geji in lezbijke poskušajo homofobiji zbežati s pomočjo »mimikrije«, kar pomeni, da svoje intimno-partnersko razmerje navzven spremenijo in ga v javnosti predstavljajo kot prijateljstvo (prav tam).

Podobno kot intimno-partnersko razmerje pa geji in lezbijke potlačijo tudi željo do otrok, saj se zavedajo, da možnosti za posvojitev skorajda ni. Nekateri to izrecno priznavajo in misel o otroku potiskajo na stran, saj se bojijo, da bi jih resno razmišljanje o tem preveč bremenilo glede na majhne možnosti, da bi otroka tudi dobili. V nekaterih primerih se lezbijke in geji sami pri sebi soočajo z nekakšno krivdo oziroma mislijo, da jim morda pravica do otrok v bistvu ne pripada (Švab in Kuhar, 2005, str. 107).

Omembe vredne pa so tudi težave znotraj ožjega družinskega kroga, ki se na prvi pogled tudi v najbolj urejenih in prilagojenih homoseksualnih partnerstvih ne kažejo. Slovenska raziskava (Švab in Kuhar, 2005, str. 102) je pokazala, da se sorodniško delo (vzdrževanje stikov s partnerjevimi družinskimi člani oziroma širšo sorodniško mrežo) pri istospolnih partnerstvih opravlja izrazito enostransko oziroma se sploh ne. V heteroseksualnih skupnostih je sorodniško delo predvsem žensko delo (Švab²⁰ v Švab in Kuhar, 2005, str. 102), pri istospolnih partnerstvih pa lahko domnevamo, da družinski odnosi sploh niso vzpostavljeni do te mere, da bi bil istospolni par oziroma družina vključeni v širšo sorodniško mrežo pri obeh partnerjih. Ovire za to naj bi bile zelo različne in lahko nastanejo na strani gejev in lezbijk (razkritje istospolne usmerjenosti, slabi odnosi s sorodniki/starši) ali pa na strani sorodnikov (slabi odnosi z otroki, nesprejemanje istospolne usmerjenosti otroka, nesprejemanje njegovega partnerja oziroma partnerke, omejevanje sorodniških stikov in odnosov ter podobno). Izključenost iz družine partnerja se lahko v vsakdanjem življenju pokaže kot zelo frustrirajoče in omejujoče, v skrajnosti pa lahko pripelje tudi do prenehanja partnerske zveze (Švab in Kuhar, 2005, str. 102).

²⁰ Švab, A. (2000). *Preobrazba intimnosti. Spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba / *cf.

7 RAZISKOVALNI DEL

7.1 Opis metode

Za raziskovalni del magistrske naloge sem izbral kvalitativen način raziskovanja, ki temelji na poglobljenem pridobivanju podatkov o določenem družbenem pojavu. Po navadi se vzpostavi direkten stik med izpraševalcem in izprašancem v obliki intervjuja. Za namen svoje naloge sem uporabil formo polstrukturiranega intervjuja, ki se mi je zdel za globlji uvid v mnenja in misli intervjuvancev najbolj primeren.

S pomočjo družbenih medijev in komunikacijskih kanalov, ki jih uporabljajo homoseksualci v Sloveniji, sem izbral pet homoseksualcev z izkušnjo daljšega poliamornega intimno-partnerskega razmerja. Intervjuvancem sem najprej predstavil temo magistrske naloge in razloge za raziskovanje. Na kratko sem jim pojasnil teorijo in definicije odprtih intimno-partnerskih zvez in sem jih pripravil na to, da bom pogovor v celoti snemal, vendar da imajo lahko možnost ostati anonimni. Nato sem se z njimi pogovarjal o vsakdanjih zadevah približno 5 minut, toliko, da se je ozračje sprostilo in postalo primerno za intervju, ki naj bi predvidoma trajal med 15 in 30 minut.

Intervju je sestavljen iz 6 kratkih in jasno definiranih vprašanj, s pomočjo katerih sem pridobil demografske podatke, in 12 odprtih vprašanj, ki so pomagala osvetliti tematiko z osebnega vidika vprašanih. Pripravljenih sem imel tudi 7 podvprašanj, ki sem jih postavil v primeru, da intervjuvanec ni odgovoril dovolj natančno.

Omeniti moram, da sem interpretacijo intervjujev gradil s pomočjo eksplicitnih opisov seksualnosti iz več razlogov. Prvič sem, kot queer feminist, zaobljubljen restrukturiranju dane družbene organiziranosti seksualnosti, vključno s seksualno negativnostjo, motiviran zrušiti nasprotje med prostaškostjo pornografije in svetostjo akademije. V kontekstu akademskosti kulturna konstrukcija seksualnosti, kot drugačna in manj vredna od vseh drugih družbenih fenomenov, vodi do marginalizacije erotike v znanstvenih delih. Medtem ko sta seksualnost in produkcija seksualnih kultur ter medijskih produktov v samem jedru sociologije spola in seksualnosti in ko feministične teorije ponujajo pomembne kritične elucidacije spolne organizacije seksualnosti, so erotične in sociopolitične fantazije o drugačnem načinu delovanja odrinjene v svet popularnih fikcij.

7.2 Zamejitve raziskave

Kot najbolj pomembno zamejitev raziskave omenjam majhen vzorec intervjuvancev, preko katerega ne moremo z gotovostjo sklepati o homoseksualnih poliamornih intimno-partnerskih odnosih. Za širše vrednotenje poliamorije bi bilo smiselno narediti intervjuje tudi s homoseksualci, ki načrtno vzdržujejo monogamna razmerja.

7.3 Analiza intervjujev

Analizo intervjujev sem začel s transkriptom posnetih intervjujev. Primerjal sem demografske podatke in odgovore na odprta vprašanja. S pomočjo odgovorov sem oblikoval sklop značilnosti odprtih zvez, kakršne so mi opisali intervjuvanci. Z intervjuji sem skratka želel spoznati značilnosti odprtih moških intimno-partnerskih zvez v Sloveniji.

7.4 Demografski podatki

Intervjuvanci so homoseksualci, tako se sami identificirajo, stari med 24 in 35 let. Vsi so bili tako v monogamnih intimno-partnerskih zvezah kot tudi poliamornih. Vseh pet intervjuvancev navaja, da so bili v eni ali v dveh odprtih zvezah, ki so trajale med enim in šestimi leti, medtem ko so njihove dosledno monogamne zveze trajale bistveno manj, in sicer med 6 mesecev in letom in pol. Izkušnja poliamorije intervjuvancem daje edinstveno perspektivo, ki je pomembna za primerjavo in razumevanje obeh tipov homoseksualnih intimno-partnerskih zvez, ki se pojavljajo v Sloveniji. Na vprašanje, ali bodo še kdaj v odprti zvezi, ki se pojavlja ob koncu intervjuja, odgovarjajo tako z »da« in »ne«, kot tudi z »mogoče« in »ne vem«.

7.5 Vsebinska analiza

Na vprašanje, kakšen je bil razlog, da so pristali v odprti intimno-partnerski zvezi, intervjuvanci odgovarjajo različno. Bodisi zato, ker jim je ljubo kršenje pravil bodisi, ker so bili s svojim primarnim seksualnim življenjem nezadovoljni, kar je sprva vodilo v klasično prevaro, po priznanju katere se je nato zaprto razmerje spremenilo v odprto (kar nakazuje, da primarno intimno-partnersko razmerje ni propadlo, ampak je le spremenilo formo) ali pa so se znašli v odprti zvezi povsem spontano, kar navajajo kar trije od petih intervjuvancev, in sicer kot posledica nekaterih povsem osebnostnih značilnosti in osebnostnih različnosti med partnerji.

Vsi vprašani so mnenja, da je odprta zveza pogostejša med homoseksualci (15–50 %) kot pri heteroseksualcih (0–15 %). Na vprašanje, ali poznajo kakšnega homoseksualca, ki je v odprti zvezi, so vsi odgovorili z naštevanjem imen, kar pomeni, da med geji odprte intimno-partnerske zveze navadno niso skrivnost. Nihče izmed intervjuvancev pa ne pozna heteroseksualca, ki bi bil v odprti zvezi, čeprav teh poznajo več kot homoseksualcev. To lahko povežemo z mislijo, da tako kot heteroseksualna populacija nima vpogleda v homoseksualno, se ravno tako dogaja tudi obratno, zato so odgovori intervjuvancev spekulativni, saj nihče med njimi ne pozna heteroseksualne poliamorne »subkulture«, na primer heteroseksualnih svingerjev. Seveda pa moramo imeti v mislih tudi predpostavko, da heteroseksualci, pod vplivom bolj strogih intimno-partnerskih scenarijev in patriarhalnih norm, ki seveda veliko bolj veljajo za ženske kot za moške, svoje odprte zveze bolj skrbno skrivajo. Seveda je treba imeti v mislih tudi predpostavko, da je poliamornih heteroseksualnih razmerij na splošno veliko manj (dokazovanju tega bi morali nameniti posebno magistrsko nalogo).

Kot razlog za bolj pogosto odprtost zveze pri homoseksualni kot pri heteroseksualni populaciji intervjuvanci omenjajo večji nagon moških, »naravo spola«, češ da lahko moški seksajo s komerkoli kadarkoli, kot se izrazi eden izmed intervjuvancev (tu lahko vidimo, da se intervjuvani homoseksualci sklicujejo na biologizme, do katerih sem v magistrskem delu bil precej kritičen, a kot vidimo, so očitno legitimen argument med povprečno in neakademsko homoseksualno populacijo), in odklon od krščanske morale, pri čemer dva intervjuvanca omenjata upor kot pomemben segment homoseksualne populacije in »subkulture«. Intervjuvanci omenjajo tudi, da naj bi bile ženske za razliko od moških v intimno-partnerskih razmerjih bolj čustveno navezane, zaradi česar so njihove tendence bolj monogamne kot pri moških (tu lahko znova opazujemo paralelo z navezavo na poenostavljene biologizme), pri čemer naj bi homoseksualci ločevali seks od čustev, zaradi česar naj bi pogosteje prihajalo do odprtih razmerij. Hkrati pa je tu tudi faktor neobremenjenosti z idejo ustvarjanja družine.

Med petimi intervjuvanci se dva nista mogla odločiti, ali jima je ljubša odprta ali klasično monogamna partnerska zveza, saj naj bi to bilo odvisno predvsem od partnerja in življenjskega obdobja (tako starosti kot tudi čustvene zrelosti). Dvema se je zdela klasična monogamna zveza ljubša, a le v enem primeru je dogovor o odprtosti veljal že od samega začetka, saj sta oba partnerja vedela, da si bolj želita pestrih seksualnih izkušenj kot pa partnerjeve seksualne zvestobe. Vsi intervjuvanci se dobro zavedajo pomembnosti komunikacije znotraj odnosa, a kar trije so skeptični glede možnosti uspešnih monogamnih zvez, v katerih se partnerja naj ne bi varala.

7.5.1 Stroški / Profit

Trije od petih intervjuvancev so začeli odprto intimno-partnersko zvezo kot tradicionalno monogamno. Potem je, kot omenjeno, v treh primerih prišlo do varanja in ko je partner za to izvedel, sta se dogovorila, da lahko poskusita z odprto zvezo. Ta rezultat je delno presenetljiv, saj indicira, da sta bila partnerja pripravljena sprejeti »drag« (kot ga trije intervjuvancev poimenujejo v kasnejših odgovorih) kompromis, da bi zvezo obvarovala pred razpadom. Ohranitev zveze se zatorej zdi veliko pomembnejše, kot predpostavlja Giddensova teorija o čistih razmerjih, kjer naj bi nizki stroški izstopa iz zveze povzročili višjo stopnjo reflektivnosti.

Na vprašanje, kako so se počutili, ko so izvedeli, da ima njihov partner seksualne odnose z drugo osebo, intervjuvanci omenjajo občutke ljubosumja, tesnobe, jeze, sramu, razočaranja, patetičnosti in tudi zavidanja. Le dva intervjuvanca sta omenila zadovoljstvo, ki pa je bilo delno in zelo občasno. Eden navaja zadovoljstvo v smislu radovednosti, kako se je njegov primarni partner imel z nekom drugim, drugi pa omenja zadovoljstvo v smislu, da mu ne bo treba »fukati« (ob tej besedi intervjuvanec zardi), ko pride domov in se bo lahko posvetil tudi drugim področjem in temam vsakdanjega življenja. Zadovoljstvo je pojasnjeval kot posledico obveznega seksualnega občevanja s partnerjem, ko pride domov: »/.../ odvisno od momenta, včasih je blo fajn: je že zadovoljen, ne bo mi treba fukat, lahko se drugim temam posvetim. Dost ravnodušno. O komperziji, kot občutku zadovoljstva, značilnem za poliamorne pare, ne govori nihče izmed vprašanih, kar nas nadalje vodi v izpraševanje bistva in možnosti vzpostavitve komperzije same.

Isti intervjuvanec istočasno poudarja, da so bili občutki zadovoljstva le bežni, saj so ga kmalu za občutjem zadovoljstva preplavljali občutki jeze, misleč, kako si je partner vendarle dovolil biti tako nespoštljiv in seksati z nekimi pijanimi, zadetimi in »nagravnimi« tipi. »So bli pa momenti, ko me je razpizdilo. Principi, malenkosti, jezilo me je javno lizarjenje z nagravnimi tipi. Zdelo se mi je nespoštljivo,« dodaja intervjuvanec. Intervjuvanec paradoksalno tudi pravi, da njegov partner nima dobrega okusa za moške, čeprav je bil tudi sam »objekt« njegove selekcije. To seveda odpira nadaljnje vprašanje, in sicer, ali to pomeni, da mora v odprti zvezi sekundarni partner biti vseč obema primarnima partnerjema. V odgovor na to vprašanje se vpletejo številne frakcije povsem osebnostnih značilnosti znotraj neke interakcije, kar lahko odnos primarnega intimno-partnerskega razmerja dodatno zakomplicira.

Dva intervjuvanca sta ocenila intenzivnost opisanih občutkov (tesnobe, ljubosumja ...) z oceno 4 od 5 (pri čemer je 1 najmanj intenzivno in 5 najbolj intenzivno), eden s 5, zadnji pa z 2.

Odgovori na to vprašanje so posebej zanimivi, saj v treh primerih od petih pokažejo, da je cena, ki jo plačujejo za odprtost svoje partnerske zveze, zelo visoka.

7.5.2 Pravila in svoboda

Nihče od intervjuvancev ni natančno določil pravil poliamorne zveze. Nekako se je predpostavljalo, da je vse dovoljeno. Eden izmed intervjuvancev to tudi močno obžaluje, saj meni, da je bila ravno ta odsotnost jasnih pravil, zaradi česar so se konflikti in ljubosumje dodatno poglobili, glavni razlog za razpad njegovega primarnega razmerja. Dva intervjuvanca sta omenila pomembnost iskrenosti in pogovarjanja, eden med njima omenja tudi, da sta se v trenutku, ko sta s partnerjem prenehala iskreno govoriti o svojih seksualnih aktivnostih zunaj primarnega razmerja, tudi razšla, saj se je s tem izgubila esenca intimno-partnerskega odnosa. Kot druga pravila intervjuvanci omenjajo zaščitene seksualne odnose.

Ta rezultat me deloma preseneča, saj sem pričakoval, da je po tako pomembnih »prekrških« nujno vzpostaviti vsaj določena »pričakovanja«, po drugi strani pa se mi zdi tudi razumljiv, saj je bila v treh primerih odločitev o odprtju zveze sprejeta v stresni situaciji (potem ko je bil eden izmed partnerjev prevaran).

Pri vprašanju o splošnem počutju ob lastnih seksualnih odnosih z drugimi osebami so trije intervjuvanci poročali o zadovoljstvu in ga ocenili s 4, eden pa je omenil sram in potrebo po objemanju s svojim partnerjem: »Občutek, da moram partnerja objet in bit z njim. Po seksu sem se počutil slabo, bilo me je sram, med samim seksom pa nisem veliko mislil nanj. Nisem imel velike potrebe po seksu z drugimi, večjo z njim. 3 je ocena, ki bi ocenila mojo željo po seksu z drugimi.« Občutki ob lastnem in partnerjevem sekundarnem seksualnem razmerju se po pričakovanjih razlikujejo. Intervjuvanci pravijo, da o primarnem partnerju med seksualnim odnosom z drugo osebo niso razmišljali, da so občutili zadovoljstvo, vznemirjenosti in svobodo. O svobodi eden izmed intervjuvancev pravi, da jo je razumel absolutno v smislu, ko je šlo za njegove sekundarne seksualne odnose, ne pa tudi, ko je šlo za partnerjeve seksualne aktivnosti. V obratni smeri so se stvari pod vplivom ljubosumja zakomplicirane. Drugi intervjuvanec tudi pozitivno doživlja svobodo v odprtem intimno-partnerskem razmerju, a poudarja, da morajo tudi tu obstajati meje, da stvari ne smejo iti predaleč. Dva izmed petih intervjuvancev pa omenjata tudi občutek maščevanja, češ da so v sekundarno seksualno razmerje vstopili zaradi maščevanja primarnemu partnerju.

7.5.3 Različna razumevanja odprtosti zvez

Eden od intervjuvancev meni, da odprta zveza ni bila uspešna, drugi ravno tako navaja, da ga je jezilo, ko ni vedel o seksualnih razmerjih, ki jih je imel njegov partner z drugimi moškimi, zaradi česar verjame, da je bila odprta zveza problematična forma razmerja. Le eden intervjuvanec poudarja prednost odprte zveze, rekoč: »Če maš use urejeno v zvezi, se ti zdi k da nisi v zvezi v istem trenutku, ko partner seksa z drugim. Mal je tud odvisn, kok si vnaprej navajen, če si bil prej samski in če si navajen, da si sam s sabo, potem je lažje imet takšen odnos ... če maš urejen odnos in spoštovanje ... se mi zdi, da če na konc sam do spoštovanja pride in če je odnos urejen na vseh nivojih, negativnih občutkov skor ni.«

Intervjuvanci omenjajo, da so zaradi sekundarnih seksualnih razmerij včasih prenehali seksati s primarnimi partnerji, kar je ponekod vodilo v konec razmerja (eden od intervjuvancev namreč obžaluje odprtost zveze), čeprav so vsi mnenja, da je odprtost vsekakor podaljšala razmerje samo, kot če bi se ob prvi »prevari« partnerja razšla. Problemi v razmerjih pa so bili tudi povsem osebni, konec razmerja tako ni bil nujno odvisen od odprtosti oziroma zaprtosti intimno-partnerskega razmerja.

Odrpte zveze intervjuvancev so se končale iz različnih razlogov. Trije omenjajo zaljubljenost v drugo osebo, pri čemer poudarjajo, da se je zaradi odprtosti zveza lažje končala, kot če bi imeli dosledno monogamno razmerje in bi se morala soočiti z razočaranji, ki bi jih konec zveze nosil s seboj. Eden od intervjuvancev o razlogih za končanje primarnega razmerja pravi:

»Zarad spoštovanja ... pri odprtosti se je zaštrikal, ni povedal da se dobiva z drugimi. Ni blo več sam tko, blo je zmenjen predvsem za seks, pol je pa blo lih valentinovo in sva šla na eno pico in je bil ful zoprn kao spet se morm s tabo družit – na ta način, tak ... sm šu do njega domov in sva spala pa mi je blo skos mal čudn ... po pa sm šou čez njegove meside ko je zaspal, medtem k je spal, in sm vidu da se je z dvema dol dal in so se ga čist zadrogiral, po mesidih sm dobu tko občutek no, mogoč se ga on ni ampak una 2 sta se zihr. Pa men se je clo zdel da so bli nezaščiteni pa ni nč povedu, pol pa si je še z enim malim dopisval kako gledata filme u njegovi postli pa mi tud ni povedal. Potem sm ga pa zbudu sred noči in dramatično zapustu stanovanje z mojimi stvarmi k sm jih mel. Pol sva še bla v stikih pa tud se dol dala pa to ... aveš to ni več odprta veza.. če se dam dol z ostalimi pa mi je čist vseen a ti povem al ne ... al bo .. a veš če bi se z unim tamalim k sta gledla filme zaštekala bi mi sam na eni točki reku okej adijo.«

Vsi intervjuvanci pa tako glede poliamorne kot tudi monogamne intimno-partnerske zveze omenjajo pomembnost osebnostnih lastnosti partnerjev, ki pomembno oblikujejo določeno interakcijo in formo razmerja. Na vprašanje o primerjavi poliamorne in monogamne intimno-partnerske zveze, tako eden od intervjuvancev odgovarja: »Ma ne vem, prbližn isto, js nebi ful dvigval odprte nad navadno vezo. Tako da ni nujno treba bit v odprti, ampak če je partner za to, pa ... pol sm tudi jaz za.«

8 SKLEP EMPIRIČNE RAZISKAVE IN ZAKLJUČEK

Na podlagi empiričnega dela magistrske naloge, ki ga moramo misliti skupaj s teoretičnimi postavkami, lahko sedaj odgovorimo na začetni raziskovalni vprašanji. Seveda je treba imeti v mislih, da je bil vzorec intervjujev majhen in da ugotovitev ni mogoče posploševati na celotno populacijo moških, ki živijo v poliamornem intimno-partnerskem razmerju z moškimi, kljub temu pa odpirajo zanimiva vprašanja in vrsto argumentov za razpravo o kvaliteti poliamornih razmerij.

Na vprašanje, ali so v poliamornih razmerjih stroški v obliki premagovanja ljubosumja večji od profita, ki ga prinašata svoboda in odkritost, ne moremo ponuditi enoznačnega odgovora. Ideja čistih zvez, kjer naj bi partnerja reflektirala svoje razmerje in vanj tudi vključila odsotnost ljubosumja, se pri mojem vzorcu intervjuvancev izkaže za nekakšen ideal, ki sicer idejno lahko funkcionira, v realnem življenju pa je nekoliko bolj problematičen. Večina intervjuvancev je tako poudarjala občutje ljubosumja in jeze, ko so ugotovili, da njihov partner seksualno občuje s sekundarnimi osebami. Za občutje ljubosumja se zdi, da je prevladalo pomembne faktorje odprtih zvez, kot so iskrenost in svoboda. Iskrenost, ki ni bila vedno vključena v primarna razmerja, ni prispevala k zmanjšanju oziroma eliminaciji občutij ljubosumja in jeze. O komperziji kot formi odsotnosti ljubosumja in zadovoljstva ob dejstvu, da primarni partner uživa seksualno življenje s sekundarnim, ne moremo jasno govoriti. Ta pojem se, vsaj v mojem empiričnem primeru, izkaže za iluzijo, ki lahko funkcionira le na idejni ravni. O svobodi so intervjuvanci govorili veliko bolj v povezavi z njihovimi sekundarnimi seksualnimi razmerji, kar pomeni, da so svobodo jemali zase, medtem ko so jo z ljubosumjem in jezo, če že ne aktivno, pa vsaj pasivno in indirektno jemali svojim partnerjem.

Kot pomembno pomanjkljivost poliamornih homoseksualnih razmerij moramo omeniti tudi arbitrarna in nejasno določena pravila, katerih odsotnost je bila v nekaterih primeri zavajajoča, saj je nedefinirana odprta zveza vnesla prostor za marsikateri »prekršek«, ki v primarnem razmerju ni bil dovoljen. A poliamorno razmerje, ki naj bi bilo po svoji primarni definiciji stvar konsenza obeh partnerjev, se v moji raziskavi izkaže za problematično, saj se poliamorno razmerje po navadi razvije iz monogamnega in le redko kdo vstopa v odprto zvezo z vnaprej opredeljenimi pravili in normami. Ljubezen, seksualna ali čustvena, tako pri homoseksualni kot tudi heteroseksualni populaciji v sodobnem času vendarle ni stvar vnaprej določenih zavezujočih pogodb. Poliamorna intimno-partnerska razmerja so, ravno tako kot tudi vsa druga

in človeške interakcije na splošno, fleksibilna, fluidna, spreminjajoča se ter pogosto zelo občutljiva na zunanje faktorje, kar kaže na nevzdržnost čistega razmerja, kot ga opredeljuje Giddens (2000).

Na drugo raziskovalno vprašanje, ali homoseksualci v poliamornih intimno-partnerskih razmerjih drugače razumejo ljubezen, predvsem v kontekstu števila vpletenih in pričakovanega trajanja, lahko odgovarjamo le skozi prizmo sodobnega razumevanja časa, ki je tesno povezan s hitrim načinom življenja, kjer so partnerji, ravno tako kot tudi vse druge dobrine, nadomestljivi, čustva pa se »predelujejo« in »nadgrajujejo«. Sklepam, da je homoseksualna populacija s svojim odmikom od klasičnih norm, tudi segment uporništvu proti vsiljenim normam, zaradi česar jemljem rezultate moje raziskave kot pokazatelje naše družbe, ki je še zmeraj vsaj idejno močno prepletena s tradicionalnim razumevanjem poroke, zakona, intimnosti in ljubezni. Menim, da trenutni poskusi re-tradicionalizacije družbe tako znotraj političnih kot tudi javnomnenjskih tendenc, kažejo na to, da ureditev družbe, kljub vsej modernizaciji, teži k nadzoru in obvladovanju posameznikov na vseh področjih, tudi seksualnosti, kar potrjuje aktualnost Foucaultovih razmišljanj za sodobni čas. Skratka, kar se kaže kot problematično, je pravzaprav normativnost znotraj institucionaliziranega režima, ki producira svojevrstno logiko s tem, ko se vmešava in posega v zasebno življenje posameznikov/-c, ki si želijo seksualnosti, prepustiti zasebni volji posameznikov/-c, namesto že uveljavljenim institucionaliziranim strukturam podrejanja.

Hkrati želim poudariti, da se mi zdi odprta razmerja presojati skozi objektiv morale in etičnosti problematično. Če je kakršno koli obliko razmerja kot etično ali moralno sprejemljivo mogoče opredeliti zgolj v luči normativnih družbenih praks, se mi zdi veliko bolj legitimno govoriti o svobodi, iskrenosti in ljubosumju v poliamornih intimno-partnerskih razmerjih. Govoriti o poliamoriji kot svobodi in monogamiji kot represiji je na neki način binarna zmota, saj sta obe formi razmerij pravzaprav tesno povezani tako, kot sem že omenil, s stanjem družbe kot tudi, in mislim, da je to zelo pomembno, z osebnostnimi lastnostmi posameznikov/-c, kar še enkrat potrjuje, da moramo biti pozorni, da pri analizi homoseksualnih seksualnih praks in intimno-partnerskih razmerij ne zaidemo v neupravičeno posploševanje.

Z mislijo, da je magistrska naloga le delček v širokem polju nadaljnjih raziskav moških istospolnih intimno-partnerskih razmerjih v Sloveniji, želim poudariti, da bi podrobnejša analiza zahtevala ne le širši vzorec intervjuvancev, temveč tudi natančno analizo patriarhalnosti, maskulinosti in monogamnosti znotraj homoseksualnih parov.

9 VIRI

1. Allen, E. S., Rhoades, G. K., Stanley, S. M., Markman, H. J., Williams, T., Melton, J. in Clements, M. L. (2008). Premarital precursors of marital infidelity. *Family process*, 47(2), 243–259.
2. Anapol, D. (1997). *The new love without limits: Secrets of sustainable intimate relationships*. Hammond: IntiNet Resource Center.
3. Anapol, D. T. (2004). A glimpse of harmony. *Journal of Bisexuality*, 4(3–4), 109–119.
4. Anderlini-D'Onofrio, S. (2004). Introduction: Plural loves: Bi and poly utopias for a new millennium. *Journal of Bisexuality*, 4(3–4), 1–6.
5. Badiou, A. (2010). *Hvalnica ljubezni*. Ljubljana: DTP. Analecta.
6. Barash, D. P. in Lipton, J. E. (2001). *The myth of monogamy: Fidelity and infidelity in animals and people*. New York: W H Freeman/Times Books/ Henry Holt & Co.
7. Bauman, Z. (2003). Utopia with no topos. *History of the Human Sciences*, 16(1), 11–25.
8. Baumeister, R. F. in Tice, D. M. (2001). *The social dimension of sex*. Boston: Allyn and Bacon.
9. Bell, A. P. in Weinberg, M. S. (1978). *Homosexualities: A study of diversity among men and women*. London: Mitchell Beazley.
10. Berger, R. M. (1990). Men together: Understanding the gay couple. *Journal of Homosexuality*, 19(3), 30–49.
11. Bezlaj, I. (2007). Sodobna partnerska razmerja: uresničevanje čistega razmerja? (diplomska naloga). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
12. Blasband, D. in Peplau, L. A. (1985). Sexual exclusivity versus openness in gay male couples. *Archives of Sexual Behavior*, 14, 395–412.
13. Bos, H. in Sandfort, T. (2008). Same-sex attraction, social relationships, psychosocial functioning, and school performance in early adolescence. *Developmental Psychology*, 44(1), 59–68.
14. Bringle, R. G. (1995). Sexual jealousy in the relationships of homosexual and heterosexual men: 1980 and 1992. *Personal Relationships*, 2(4), 313–325.
15. Bryant, A. S. in Demian, N. (1994). Relationship characteristics of gay and lesbian couples: Findings from a national survey. *Journal of Gay and Lesbian. Social Services*, 1, 101–117.
16. Charles, M. (2002). Monogamy and its Discontents: On Winning the Oedipal War. *The American Journal of Psychoanalysis*, 62(2), 119–143.

17. Demian, A. S. B. (1994). Relationship characteristics of American gay and lesbian couples: Findings from a national survey. V L. A. Kurdek (ur.), *Social services for gay and lesbian couples* (str. 101–117). Binghamton, NY: Harrington Park Press.
18. Dew, B. J. in Chaney, M. P. (2005). The relationship among sexual compulsivity, internalized homophobia, and HIV at-risk sexual behavior in gay and bisexual male users of internet chat rooms. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 12(4), 259–273.
19. Driggs, J. H. in Finn, S. E. (1991). *Intimacy between men: How to find and keep gay love relationships*. New York: Plume Books.
20. Duncombe, J., Harrison, K., Allan, G. in Marsden, D. 2004. *The state of affairs: Explorations in infidelity and commitment*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
21. Easton, D. in Liszt, C. A. (1997). *The Ethical Slut*. San Francisco: Greenery Press.
22. Emens, F. E. (2003). Monogamy's Law: Compulsory Monogamy and Polyamorous Existence. *Chicago, Public Law and Legal Theory Working Paper*, 58(2), 42–65.
23. Fabjan, A. (2010). *Poliamorija kot poznomoderen fenomen* (diplomsko delo). Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
24. Featherstone, M. (1999). Body modification: An introduction. *Body & Society*, 5(2–3), 1–13.
25. Foucault, M. (2000). *Zgodovina seksualnosti (Volja do znanja)*. Ljubljana: Škuc.
26. Freud, S. (1921). Circular letter, with Otto Rank. V J. Marmor (ur.), *Homosexual Behavior* (str. 395). New York, NY: Basic Books.
27. Freud, S. (1935). Letter to an American mother. V E. Freud (ur.), *The letters of Sigmund Freud* (str. 423–424). New York, NY: Basic Books.
28. Freud, S. (1961a). The dissolution of the Oedipus complex. V J. Strachey (ur.), *The standard edition of the complete works psychological works of Sigmund Freud* (str. 73–79). London: Hogarth Press.
29. Freud, S. (1961b). Psychoanalytical notes on an autobiographical account of a case of paranoia (Dementia paranoids). V J. Strachey (ur.), *The standard edition of the complete works psychological works of Sigmund Freud* (str. 1–82). London: Hogarth Press.
30. Freud, S. (1961c). Three essays on the theory of sexuality. V J. Strachey (ur.), *The standard edition of the complete works psychological works of Sigmund Freud* (str. 125–245). London: Hogarth Press.
31. Freud, S. (1961d). Typical dreams. V J. Strachey (ur.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (str. 241–276). London: Hogarth Press.
32. Freud, S. (2001). *Nelagodje v kulturi*. Ljubljana: Gyrus.

33. Giddens, A. (2000). *Preobrazba intimnosti: spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba /*cf.
34. Goffman, E. (1990). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. London: Penguin Books.
35. Hardy, J. W. in Easton, D. (2017). *The Ethical Slut: A Practical Guide to Polyamory, Open Relationships and Other Freedoms in Sex and Love*. Berkley.
36. Hickson, F. C., Davies, P. M., Hunt, A. J., Weatherburn, P., McManus, T. J. in Coxon, A. P. M. (1992). Maintenance of open gay relationships: Some strategies for protection against HIV. *AIDS Care*, 4(4), 409–419.
37. Howard, J. A., Blumstein, P. in Schwartz, P. (1986). Sex, power, and influence tactics in intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(1), 102–109.
38. Hriberšek, L. (2007). Keria: studia Latina et Graeca. *Keria*, 9(1), 23.
39. Jamieson, L. (2004). Intimacy, negotiated non-monogamy and the limits of the couple. V J. Duncombe, K. Harrison, G. Allan in D. Marsden (ur.), *The state of affairs: Explorations in infidelity and commitment* (str. 35–57) Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
40. Kingston, M. (2009). *Subversive Friendships: Foucault on Homosexuality and Social Experimentation*. University of New South Wales. Dostopno prek <https://rauli.cbs.dk/index.php/foucault-studies/article/viewFile/2634/2651>
41. Kinsey, A. C., Pomeroy, W. B. in Martin, C. E. (1948). *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia: W. B. Saunders.
42. Klesse, C. (2006). 'How to be a happy homosexual?!' Non-monogamy and governmentality in relationship manuals for gay men in the 1980s and 1990s. *The Sociological Review*, 55, 571–591.
43. Klesse, C. (2011). Nations of love in polyamory – elements in a discourse on multiple loving. *Laboratorium*, (3), 4–25.
44. Kurdek, L. A. in Schmitt, J. P. (1986). Relationship quality of gay men in closed or open relationships. *Journal of Homosexuality*, 12, 85–99.
45. Labriola, K. (2011). *Love In Abundance: a counselor's advice on open relationshis*. Moruya: SCB Distributors.
46. LaSala, M. C. (2001). Monogamous or not: Understanding and counseling gay male couples. *Families in society: The journal of contemporary human services*, 82, 605–611.
47. LaSala, M. C. (2004). Extradyadic sex and gay male couples: Comparing monogamous and nonmonogamous relationships. *Families in society: The journal of contemporary social services*, 85, 405–412.

48. LaSala, M. C. (2004). Monogamy of the heart: Extradynamic sex and gay male couples. *Journal of Gay & Lesbian Social Services, 15*, 1–24.
49. LaSala, M. C. (2005). Monogamy of the heart: A qualitative study of extradynamic sex among gay male couples. *Journal of Gay and Lesbian Social Services, 17*, 1–24.
50. Lipman, A. (1986). Homosexual relationships. *Generations: Journal of the American Society on Aging, 10*(4): 51–54.
51. Meyer, I. H. in Dean, L. (1998). Internalized homophobia, intimacy, and sexual behavior among gay and bisexual men. V G. M. Herek (ur.), *Psychological perspectives on lesbian and gay issues. Stigma and sexual orientation: Understanding prejudice against lesbians, gay men, and bisexuals* (str. 160–186). London: Sage Publications.
52. Milivojević, Z. (2017). *Zaljubljanje ni prva stopnja ljubezni, ampak prva stopnja razočaranja*. Dostopno prek <https://www.sensa.si/osebna-rast/zoran-milivojevic-zaljubljanje-ni-prva-stopnja-ljubezni-ampak-prva-stopnja-razocaranja>
53. Mint, P. (2004). The power dynamics of cheating: Effects on polyamory and bisexuality. *Journal of Bisexuality, 4*(3–4), 55–76.
54. Mladina. (2019). *Homofobni grafit v Mariboru je še en razlog, zakaj je parada ponosa pomembna*. Dostopno prek <https://www.mladina.si/191763/homofobni-grafit-v-mariboru-je-se-en-razlog-zakaj-je-parada-ponosa-pomembna>
55. Morgan, M. J. in Colgan, P. W. (1987). The effects of predator presence and shoal size on foraging in bluntnose minnows, *Pimephales notatus*. *Environmental Biology of Fishes, 20*(2), 105–111.
56. Ritchie, A. in Barker, M. (2006). ‘There aren’t words for what we do or how we feel so we have to make them up’: Constructing polyamorous languages in a culture of compulsory monogamy. *Sexualities, 9*(5), 584–601.
57. Rosser, B. S., Bockting, W. O., Ross, M. W., Miner, M. H. in Coleman, E. (2008). The relationship between homosexuality, internalized homo-negativity, and mental health in men who have sex with men. *Journal of homosexuality, 55*(2), 185–203.
58. Schippers, M. (2012). Third Wave Rebels in a Second Wave World: Polyamory, Gender, and Power. V D. King in C. Smith (ur.), *Men Who Hate Women and the Women Who Kick Their A@#\$: Feminist Perspectives on the Stieg Larsson Millennium Trilogy*. Nashville: Vanderbilt University Press.
59. Shelton, M. (2008). *Boy crazy: Why monogamy is so hard for gay men and what you can do about it*. New York, NY: Alyson Books.

60. Shernoff, M. (2006). Negotiated nonmonogamy and male couples. *Family Process*, 45, 407–418.
61. Švab, A. (2000). *Preobrazba intimnosti. Spolnost, ljubezen in erotika v sodobnih družbah*. Ljubljana: Založba /*cf.
62. Švab, A. in Kuhar, R. (2005). *Neznosno udobje zasebnosti: Vsakdanje življenje gejev in lezbijk*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
63. Švab, A., Bernik I. in Kuhar, R. (2010). Raziskovanje spolnega vedenja v Sloveniji. *Družboslovne razprave*, 4(65), 25–43.
64. The Free Library. (2002). *Advocate sex poll: the 1,800+ gays, lesbians, and bisexuals who took our online sex survey revealed both their passions and their weaknesses. (The Sex Issue)*. Dostopno prek <https://www.thefreelibrary.com/The+Advocate+sex+poll%3a+the+1%2c800%2b+gays%2c+lesbians%2c+and+bisexuals+who...-a090164066>
65. Tiefer, L. (2004). *Sex is Not a Natural Act and Other Essays*. Boulder: Westview Press.
66. Wagner, G. in Remien, R., Carballo-Dieguez, A. in Dolezal, C. (2002). Correlates of adherence to combination antiretroviral therapy among members of HIV-positive mixed status couples. *AIDS care*, 14(1), 105–109.
67. Weber, M. (1988). *Protestantska etika in duh kapitalizma*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
68. Weeks, J., Donovan C. in Herpy, B. (1999). Everyday Experiments: Narratives of Non-Heterosexual Relationships. V E. B. Silva in C. Smart (ur.), *The New Family?* (str. 83–99). London: Thousand Oaks.
69. Wheldon, C. W. in Pathak, E. B. (2010). Masculinity and Relationship Agreements among Male Same-Sex Couples. *The Journal of Sex Research*, 47(5), 460–470.
70. Wiederman, M. W. in Allgeier, E. R. (1996). Expectations and attributions regarding extramarital sex among young married individuals. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 8(3), 21–35.
71. Worth, H., Reid, A. in McMillan, K. (2002). Somewhere over the rainbow: Love, trust, and monogamy in gay relationships. *Journal of Sociology*, 38(3), 237–253.
72. Zimmerman, K. (2012). Clients in Sexually Open Relationships: Considerations for Therapists. *Journal of Feminist Family Therapy*, 24, 272–289.